

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:

Pe un an: cor. 10.

Pe 1/2 an: cor. 5.

În străin.: cor. 12.

Numărul 50 bani.

REDAȚIA:

Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan

Roșianu, Dr. Alexandru Ni-

colescu, Dr. Alexandru Rusu și

Dr. Ioan Coltor.

Redacția și Admi-
nistrația:

»Cultura Creștină«.

Balázsfalva.

Gânduri de sărbătoare.

În fața nepătrunselor taine trezite în minte de zilele sărbătorești prin cari trecem, și sub impresiunea prăpădului ce s'a deslănțuit asupra întregii Europe, gândul ni-se oprește de astădată asupra pricinei tuturor relelor din lume asupra păcatului.

O cantitate cât se poate mai neglijabilă, și proprie o simplă negațiune a binelui veșnic, păcatul, prin voința lui Dumnezeu, căruia i-a plăcut să împodobească pe om cu libertatea voinței, s'a înstăpânit în lume cu atâta putere, de parcă rivalisează cu însuș Creatorul a toate. Deși departe, ca cerul de pământ, de concepția aceloră, cari, nefiind în stare să explice originea răului din lume, s'au simțit ispitiți să-l îndumnezească, — concepția creștină încă nu bagatelisează răul, ci mai curând îl ridică în fața lumii, ca un fel de împărăție ce se extinde până la marginile extreme ale voinței omenești și care supune stăpânirii sale potrivnice lui Dumnezeu o lume întreagă. E lumea păcatului, în care concepția creștină, vede isvorul tuturor relelor din lume. Și această împărăție a păcatului, cu hotarele ei aproape tot așa de nemărginite ca și însași răutatea ce o cuprinde, precum și toate urmele ei blăstămate din această lume, nicicând și din nimica nu pot fi înțelese mai bine ca în săptămâna patimilor, din considerarea suferințelor, ce-a trebuit să îndure Dumnezeu—Omul pentru răscumpărarea noastră din robia acestei împărății.

Și într'adevăr. Două lucruri se desfac, am putea zice cu elementară putere, din vâlmășala cuprinsului săptămânei patimilor: păcatul și iubirea nemărginită alui Dumnezeu. Păcatul:

călcarea voinței lui Dumnezeu și disprețul iubirii lui fără de margini, și iubirea lui Dumnezeu: călcarea păcatului și mila care ne iartă. Deoparte-s păcatele: vânzarea lui Iuda, mișelia, fără seamăn a sinedriului, tradarea lui Petru și furia clocotitoare de ură a mulțimii ce tună în urechile lui Pilat cuvântul ucigător „răstignește-l”, iar de altă parte este Fiul Părintelui, care se roagă „Tată, fie voia ta! Ca o uriașă pată de întunerec ni-se arată deoparte povara păcatelor lumii întregi, care stoarce sudori de sânge și-l face pe Isus să îmbrâncească, iar de altă parte este lumina orbitoare a iubirii fără de margini a Mielului lui Dumnezeu, a cărui ultim picur se scurge. Și din această alăturare, pe care nu-i suflet de creștin să n'o facă în preajma sărbătorilor învierii, cel puțin în momentul când se apropie cu inimă înfrântă de scaunul mărturisirii, din grozava încăierare a celor două puteri contrare biruitor nu iese păcatul și ura, ci iubirea și Dumnezeu. Ori cât ar fi de mare și nepătrunsă pata de întunerec ce ne orbește și care în Vinerea mare a putut să întunece chiar soarele, razele iubirii lui Dumnezeu au făcut lumină și noi putem cânta cu cea mai sfântă bucurie, că „Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând”.

Privind în această lumină răul imens și care nu se poate spune ce apasă asupra omenirii cu greutatea unei adevărate săptămâni a patimilor, — în forma războiului ce nu mai vrea să contenească, sufletul nostru creștin se alege cu două gânduri deopotrivă de mângâietoare. Primul e, că și acest mare rău, ca toate câte au fost și vor să fie, e lăsat de Dumnezeu pentru păcatele noastre și anume cu scopul ca printr'ânsul să ne pătrundem mai bine de răutatea păcatului, care omoară sufletele, dar... și trupurile. Iar al doilea gând este acela pe care ni-l trezește în minte mormântul deschis dela poala muntelui Căpăținei și care ne vestește în mod infalibil, că și asupra acestui rău va birui iubirea Aceluia, care și pe cruce s'a rugat: Părinte iartă-le lor, că nu știu ce fac. Vorba e numai, ca aceste gânduri să le lăsăm să pătrundă în cel mai fertil sol al sufletului nostru și roadele lor vor putea să ne scutească în viitor de rele ca cele de acuma, păstrându-ne de apururi lumina învierii ce va să vină...

La salutul credinței „Hristos a înviat” să răspundem cu toată tăria sufletelor adânc creștine: Adevărat că a înviat!

Dr. ALEXANDRU RUSU.

„Unire“ și naționalism.

— Discursul primatului bisericii maghiare Dr. Ioan Csernoch. —

Vorbirea, pe care primatele Ioan Csernoch a ținut-o în 18 I. c. din prilejul adunării generale a societății sf. Ștefan are, chiar și în vremile acestea ale faptelor și vorbelor mari, o deosebită importanță. Chestiunea, de care se ocupă primatele în vorbirea sa este de-o însemnătate covârșitoare, care întrece cadrele intereselor statului maghiar și ale bisericii catolice maghiare; ea este o chestiune bisericească universală, care a agitat lungi veacuri de-arândul lumea catolică și pe toți cari voiau și voesc ca biserica lui Hristos să fie *una*. În privința aceasta s'au fixat în urma multelor și diferitelor încercări, în urma discuțiilor din conciliile ecumenice și a multelor decrete papale, principii statornice, cari au intrat în conștiința publică a credincioșilor. Primatele Csernoch însă vrea să se abată dela calea urmată până acum și propune pentru consolidarea unirii bisericești — acolo unde aceasta s'a săvârșit — mijloace cari stau în contradicere cu practica de până aci cari după convingerea noastră, dacă vor fi folosite vor da rezultate diametral opuse celor nădăjduite și nu vor contribui la consolidarea unirei, ci la destrămarea ei.

Primatele studiind mijloacele, de cari s'au folosit Rușii uneori cu mult succes pentru nimicirea unirei din vastul imperiu moscovit, crede, că pentru întărirea unirei va trebui să ne folosim tocmai de mijloacele opuse. Metodul întrebuițat de statul rusesc pentru sdrobirea bisericii unite a fost și este cel propus de episcopul Iosif Siemasco: izolarea greco-catolicilor de romano-catolici în viața pastorală și cu deosebire în seminarii, reducerea numărului episcopilor, nimicirea ordului bazilitan, care e considerat ca cea mai puternică columnă a unirei, și izolarea catolicilor de cultura apuseană. Pentru a putea dobândi deci rezultatele contrare trebuie să folosim mijloace contrare, zice primatele Csernoch. Trebuie să strângem cât se poate mai tare legăturile dintre greco-catolici și romano-catolici; să rezolvim afacerile comune cu puteri unite; să eliminăm din organizația internă a bisericii greco-catolice tot ce-o poate legă de ortodoxie; să o separăm de curentele de cultură, ~~ș~~cari vin din Orient, să împiedecăm împrumuturile culturale și sociale din țerile schismatice și să-i obișnuim pe uniții noștri să-și satisfacă toate dorințele de această natură acasă, în țară, unde le stă la dispoziție întreaga literatură și artă maghiară.

Concepția aceasta atât de neașteptată și neobișnuită și totodată atât de agresivă a primatului Csernoch a produs adânci valuri de nemulțămire în cercurile bisericești unite. Și nemulțămirea și neliniștea este pe deplin justificată, pentru că realizarea acestei concepții ar fi fatală pentru viitorul întregii biserici unite. Prin ea se sdruncină un privilegiu fundamental al bisericilor de rit grecesc, privilegiu garantat de o mulțime de concilii și decrete papale și garantat cu deosebire în înseși actele de unire ale acestor biserici. Înainte de conciliul florentin, Roma cerea dela popoarele cari se vor uni, pe lângă primirea celor patru puncte dogmatice, subordonarea lor ierarhiei bisericii latine. Episcopii latini erau datori să țină pe seama uniților câte un vicar unit. Organizația internă, ritualul și disciplina, și toate drepturile și privilegiile — întru cât nu contraziceau principiilor dogmatice sau morale catolice —, rămăneau neatînse. Conciliul florentin a mers și mai departe și a cerut dela orientali numai primirea celor patru puncte fără a-i supune ierarhiei bisericii latine. Pe baza aceasta s'a făcut unirea noastră, a Rutenilor, Sârbilor și a altora. Ne-am unit deci cu latinii în credință, dar am rămas cu vechiul nostru rit și disciplină bisericească. Roma vrea să avem *un domn și o credință*, iar nu un rit, o disciplină și o organizație internă. Faptul că am rămas pe lângă vechile forme externe, pe cari le au și cei neuniți n'a fost considerat ca o primejdie, ci din contră Roma a văzut totdeauna în comunitatea asta: puntea prin care s'ar putea face mai cu succes apropierea dintre apus și răsărit și de aceea a impus păstrarea intactă a ritualului oriental, care nu e produsul sufletului schismatic ci al sufletului oriental.

Dacă propagarea unirei s'a putut face cu succes, cauza a fost tocmai concepția aceasta a Romei, pe care vrea s'o spulbere primatele Csernoch. Și niciodată n'a fost mai amenințată și mai primejduită ideea unirei decât atunci când s'a cercat, dintr'un motiv sau altul, schimbarea vechilor forme externe. Să ne gândim d. p. la revolta generală, care a cuprins sufletul credincioșilor bisericii române unite, când au văzut, că maghiarii latini vreau să ne contopească în organismul autonomiei lor, sau la valurile uriașe de nemulțămire, la svârcolirile primejdioase, cari s'au ivit în legătură cu întemeierea episcopiei de Hajdudorog și cari, dacă se va urma pe calea aceasta, probabil vor erumpe din nou îndată ce vor urma timpuri mai prielnice. Ritualul oriental, disciplina orientală.

și organizația internă orientală, pe cari le avem comune cu neuniții sunt atât de adânc înrădăcinate în sufletul popoarelor unite, sunt atât de concrescute cu psihicul lor, încât orice încercare de a le nimici va întimpină cea mai desperată rezistență și tocmai încercările de felul acesta vor deschide larg porțile propagandei ortodoxe.

Mișcările schismatice, cari s'au ivit în timpul din urmă în mijlocul Rutenilor din Ungaria, au fost provocate nu de ritul și disciplina slavă ci de concepția păcătoasă politică, de care au fost călăuzite guvernele maghiare, presa maghiară și pe urma lor întreg publicul maghiar. Concepția această țintea la propagarea cu orice mijloace a ideii „națiunii unitare maghiare” și astfel a considerat preoțimea ruteană, care vorbea rutenește, cetia rutenește și scria rutenește de nepatriotică și prin urmare primejdioasă pentru „ideie”; de aceeaș considerație se bucură și clasa intelectualilor laici și cu deosebire dascălimea. Preotul rutean, care, din cauza necunoștinții limbii, nu putea veni în contact cu poporul, intelectualul rutean, care-și renegă limba și originea și dascălul rutean, care făcea același lucru, se bucurau de toate avantajile bunilor patrioți și ale aderenților „ideii”. Și astfel poporul lipsit cu desăvârșire de orice hrană sufletească potrivită cu psihicul lui, lipsit de predici rutene, de cărți și gazetărie ruteană, de școli rutene, ruinat, în urma neculturii, și materialicește, a întins lacom mâna după ajutorul străin.

Iată cea mai dureroasă combatere a concepției primatelui Csernoch.

Primatele cere în vorbirea sa nu numai separarea totală bisericească de neuniți, prin nimicirea acelor elemente ale cultului și disciplinei, cari ne leagă de ei, ci și o separare pe teren cultural, îndemnându-ne să ne dezvoltăm o cultură proprie, aci acasă, cu ajutorul literaturii și artei maghiare. O dorință foarte curioasă, mai ales când îl auzim pe același primat, spunând în aceeași vorbire, că nu este iertat să confundăm credința cu naționalitatea și limba. Va se zică credința să nu o confundăm cu limba și naționalitatea, dar pe acestea să le confundăm cu aceea și prin urmare dacă uniți fiind nu putem accepta credința Românilor neuniți, să nu le acceptăm nici cultura și literatura, ci să ne adăpăm la izvorul artei și literaturii maghiare, care nici ea nu e *numai catolică*. În fața acestui îndemn al primatelui ne ținem de datorie a

declară, că noi Românii uniți ne considerăm, din punct de vedere cultural, un singur neam, unul și nedespărțit, cu Românii, fără deosebire de credință, de pretutindenea. Cultura lor e cultura noastră și cultura noastră e cultura lor. Avem aceeași origine, aceeași limbă, același trecut și mai ales avem același suflet, care însetează după aceeași cultură românească.

Credința catolică nu pretinde renegarea culturai române, precum nu pretinde nici renegarea culturii maghiare, dar, unirea și consolidarea unirii pretinde păstrarea intactă și chiar întărirea caracterului național. Aceasta e credința noastră. O spunem limpede și fără nici un încunjur, având ferma convingere că prin mărturisirea ei bărbătească aducem, mai ales în aceste timpuri grele, cel mai bun serviciu bisericii noastre române unite.

REDACTIA.

Câteva cuvinte despre viața celibatară.

Este o temă aceasta, care foarte rar răsare prin coloanile ziarelor și revistelor noastre. Așa primăvara curând se ascund printre firicelele de iarbă verde rușinoasele vioarele; nu le vezi, dacă nu le cauți și nu le simți mirosul îmbătător, dacă nu te pleci să le strângi. Acolo apoi unde rar cresc vioarele, se amintesc și mai rar, deși nu se încetează cu totul a li-se dori prezența. Pare că tocmai așa stăm și la noi cu chestia celibatului. Preoților noștri le este îngăduită căsătoria, mănăstiri de călugărițe, în cari să ne înflorească crinii nu avem, ordul bazilișilor abia acum își înfiripă primele forțe ale începutului; nu este mirare dar, că despre viața celibatară, luată în adevărata ei concepție, nu se scrie nimic ori aproape nimic.

Starea de încordare continuă a relațiilor noastre cu ungurii catolici a făcut apoi să privim și lucrul acesta printr'o frântură de sticlă colorată pe ungurește și ne-am uitat, că deși apusul ne-a luat cam de mulțisor cununa aceasta de pe frunte, totuși în răsărit veacuri de-arândul celibatul și verguria erau cea mai scumpă podoabă a spiritului creștinesc. Și nu este bine să se uite înălțimile propriilor măriri, fiindcă în forma aceasta de multeori începe să lipsească unul dintre cele mai puternice coeficiente, cari împintenează progresul în viața morală ..

Este însă oare cu puțință statul celibatar privit în adevărata lui lumină? Iată o întrebare, ce se ivește mereu pe buzele celor puțin inițiați în tainele minunate ale grației lui Dumnezeu! Este nu numai cu puțință, dar este ușoară și plină

de deosebite mângăeri vieața aceasta și nu este de lipsă să fie cineva un mare filozof, ca să și dovedească ceea ce susținem noi. Aruncând o mică privire peste lume observăm, că numărul persoanelor necăsătorite trece binișor peste două treimi din locuitorii pământului. Și toate persoanele aceste sunt, ori cu voia ori fără voia lor, obligate să păstreze cel mai curat nimb al castității. Câte văduve nu sunt, câte copile cărora nu li-se oferă nici un prilej acceptabil de căsătorie, câți tineri sub 20 de ani, cărora dacă le-ai propune căsătoria până nu sunt în stare să-și susțină familia, te-ai face ridicol?! Cât de mare este apoi cifra bolnavilor, a slutiților, a cerșitorilor avizați la ajutor străin, câți nu sufer de astfel de neajunsuri trupești ori sufletești, încât cu siguranță nu se pot cunună, ba ar crede că-i disprețuești, când le-ai aminti lucrul acesta! Ei bine, toți acești indivizi, cari sunt necesități să ducă o vieață singuratecă, sunt în aceeaș vreme obligați de principiile celei mai elementare morale creștinești să trăească în castitate și încă în castitate perfectă, care se pătează și de atingerea unei singure voite desfătări momentane în cugete murdare. Credem noi oare acum, că va fi atât de nespus de grea vieața celibatară? Oare n'am face noi un adevărat afront prevedinței dumnezeiești, care a așezat milioane de oameni într'un stat de vieață insuportabil ori cel puțin nespus de greu?

Da, vieața nevinovată este grea, este chiar imposibilă pentru puterile omenești lăsate de sine. Are însă Spiritul sfânt în vistieriile sale ajutoare sufletești, cari împrumută o vigoare nouă sufletului omenesc, așezând în el germenii ascunși dar deosebit de fecunzi ai castității. Atractivele supranaturale ale grației săvârșesc în cei ce voesc să conlucre cu ele o schimbare radicală a forțelor firești, inoculând în voința omului tăria rezistenței până la cel mai sublim grad al stăpânirii de sine. Tenziunea energetică a sufletelor ascultătoare de îndemnurile harului dumnezeesc ia proporții tot mai mari, după cum omul, emancipându-se încontinuu de cătușele grele ale trupului, începe să trăească o vieață tot mai intenziv spirituală. Cu timpul lipsa sfortărilor necesare la început, scade și în scurtă vreme castitatea devine aproape un postulat atotstăpânitor în orizontul larg al acestor binecuvântate suflete îngerești.

Este de ajuns numai să deschizi ochii, pentruca să te convingi, că este așa. Miile de călugărițe cari deșteaptă admirația lumii culte din apus, mulțimea misionarilor, cari lasă

tată, mamă, frați, surori și de multeori avere și rang și onoruri și nume mare, pentruca să-și îngroape vieața prin pustiurile sălbatece ale continentelor lipsite de lumina creștinismului, sunt cea mai palpabilă dovadă, că Dumnezeu cu ușurință face din om înger, cum accentuează mereu Ioan Gurădeaur.

Nu este greu celibatul pentru celce i-se dedică din inimă curată, pentrucă acesta știe, că focul nu arde dacă nu-l așți, iar aștit fără voe el știe cu câtă ușurință se stinge, dacă voești să-l stingi.

Nu este greu, dar oare la urma urmelor este el necesar? Iată o altă întrebare auzită foarte de multeori printre noi. O nu, celibatul nu este absolut necesar, cum este necesar de pildă aerul, ca să poți respira. Intr'un senz oarecare însă celibatul este necesar pentru societate și în special pentru biserică. Vorbim desineînțeles de celibatul adevărat și de celibatul voluntar.

Este un fapt constatat, că oamenii sunt înclinați mult spre lucrurile senzuale și au lipsă de un puternic antidot pentru a rămâne între marginile fixate de pretențiile moralei. Iar în morală cași în pedagogie se spune, că unul dintre cele mai eficace mijloace prezervative sau curative ale răului este pilda bună. Verba volant, exempla trahunt. — Vorbele sboară, exemplele atrag. Ne putem oare închipui acum un leac mai la îndemâna oricărui om împins de patimi spre povârnișul demoralizării, decât contactul social și zilnic cu oameni cași el, din carne și din nervi cași el, ademeniți de aparențele orbitoare ale lumii acesteia cași el, cari însă poartă pe frunte sigilul nevinovat al curățeniei duse până la eroism. Sigur că nu! Cei cari sunt obligați la un celibat involuntar, cum sunt bolnavii și în general cei cari nu se pot cunună, credem oare, că vor simți un mai mare curaj și o mai energică tărie de voință cândva, decât atunci când văd pe alții, cari pot să îmbrățișeze căsătoria, dar de dragul castității rămân departe de ea? Încă odată, sigur că nu!

În natură n'avem lipsă numai de roade și de frunze, ci și de flori frumos mirositoare. Cât de trist ar fi pământul, dacă ele ar lipsi. Imbujoratele roze, nepătații crini, smerenia copilărească a scumpelor virole, ori îmbătătoarea mireasmă a înfloriților tei, dacă nu s'ar găsi pe tărâmul nostru, nu este așa iubiții mei cetitori, că ar face să înceteze în mare parte farmecul vieții de pe bruşul acesta de tină? Dumnezeu a fost nesfârșit de înțelept, când ne-a zidit și comorile aceste.

Tot așa stă lucrul și în sfera de activitate spirituală a omenimii. Dacă nu se învrâstează roadele binefăcătoare ale capacității sufletești ordinare cu splendoarea țâșnită din belșugul unei energii, ce întrece scara de încordare comună a moralității, pășind dincolo de limita îngăduită, spre țărmurii sfaturilor evanghelice, dispore în mare parte și frumseța virtuților de toate zilele. Florile stau bine în grădinița de legume, castitatea celibatară aduce o armonie spirituală admirabilă în societate, lângă frumseța moravurilor patriarhale din familiile cinstite.

De altă parte este o greșală asămănarea cu florile în chestia celibatului, dacă o urgităm până unde ne-ar permite logica. Nu sunt numai flori frumoase sufletele feciorelnice, ci flori cari, rămânând ce sunt, aduc în aceeaș vreme și roade nespuse de bogate. Intrebați-vă numai unde își extinde mai bine rădăcinile caritatea creștinească, unde se deprind mai cu însuflețire actele de desinteres filantropic, unde își află ocrotire și scut slăbiciunea omenească, unde în sfârșit se pipăie mai ușor cu mâna dragostea altruismului, ce-și uită de sine, pentru a ușura suferințele chinuite ale bietului muritor? Și dacă voim să fim sinceri, conștiința noastră ne va răspunde cu glasul ei nefașificat, că în mijlocul persoanelor dedicate verguriei...

Cari sunt operele de caritate, în cari să nu se distingă cei sfințiți Domnului prin votul castității? Unde sunt cele mai bineingrijite orfanotrofii? Cari sunt cele mai disciplinate case de corecțiune? În cari spitale se împărtășesc nenorociții omenimii de cele mai gingașe griji? Cine sunt jertfiții leproșilor? Cine nutritorii copiilor părăsiți? Cine mângăitorii tuturor lăpădăturilor neamului omenesc prin temnițe, prin penitențiere, prin casele de refugiu ale copilelor, cu cari lumea a tractat cași cu niște dobitoace?

O, este limpede, este cum este lumina soarelui de limpede, că tuturor acestor neajunsuri ale vieții, eroismul castității neprihănite a cercat să le dea un mare procent de interes și de jertfire de sine. Și lucrul acesta, har Domnului, nu-l trage astăzi niciun om cuminte la îndoială, pentru că este prea evident.

Este trist, nespuse de trist, că împotriva unor lucruri atât de evidente se găesc totuș minți, cari au încă ceva de gândit și de spus, când se tratează, de a da cuiva vreun sfat oportun pentru îmbrățișarea verguriei. Nu așa purcedeau primii măestri

ai de curând născutului creștinism. Sfinții Părinți greci și latini deopotrivă, cu un entuziasm nedescris se silesc să îndemne cât mai mulți credincioși, ca să între în slujba preacurată a fecioriei. Toți doctorii mari ai bisericii scriu epistole și îndemnuri calde tuturor creștinilor în favoarea celibatului. În patrologia primelor cinci veacuri aflăm argumente nenumărate în materia aceasta. Gurădeaur, Augustin, Ambrozie, Ieronim, Gregorie din Nazianz fiecare au câte o carte întreagă, acest din urmă o mulțime de poezii minunate, în cari arată neprețuita comoară a verguriei și ușurința ei. Ciprian, Atanasie, Ilarie, Gregorie Dialogul împreună cu Tertulian, cu Origene și cu toți marii scriitori bisericesti ai epocii patristice au pagini atât de splendide, încât abia se pot scrie altele mai frumoase și toți de acord luptă pentru lățirea celibatului și a verguriei.

Creștinii înflăcărați de pilda și cuvintele acestor mari dascăli nutriau un deosebit interes pentru lucrul acesta, așa încât începând din veacul al 2-lea d. H. nu se găseau orașe mai mărișoare, în cari să nu fie mulțime nespusă de celibi și de fecioare.

S'au schimbat timpurile, va zice cineva. O da, s'au schimbat, în privința aceasta nu însă spre mai rău. Să ne reamintim numai lumea romană și greacă, în cari trăiau fecioarele primelor veacuri. Putem zice, că nu ar fi mai multă corupție morală astăzi ca atunci. Toate murdăriile au fost ajuns la modă, sf. Paul ne spune curat. Vieța individuală eră izvorul tuturor scăpătărilor rele. Castitatea eră mai mult o idee abstractă, crezută de mulți de absurdă, iar de alții de vrednică să fie înșirată între actele săvârșite de nebuni, cei mai mulți însă o admiteau ca posibilă numai în vestalele constrânse la vergurie. Desfrâul își plimbă domnia de tiran și prin palatele împăraților și prin colibele sclavilor. În lumea aceasta coruptă au trăit primele floricele ale verguriei creștinești; iar în lumea noastră de astăzi trăiesc în țerile apusene sute de mii de călugărițe și de celibi, cari nu sunt de loc mai pe jos decât primii ostași ai fecioriei.

Sfinții Părinți n'au făcut altceva decât au imitat pe Apostolul Paul în sfătuirea tuturor la vergurie. *Aș voi ca toți să fie cași mine, adecă neînsurați, zicea el; adăugând îndată: Celce-și mărită fecioara bine face, celce nu și-o mărită mai bine face...; că bărbatul însurat se gândește, cum să placă*

muierei și muierea bărbatului și sunt împărțiți, iară vergura se cugetă cum să placă lui Dumnezeu...

De altcum însuș Dl Hristos îndeamnă pe toți, cari se simt în puteri să rămână în statul necununii: „*celce poate cuprinde să cuprindă*“, iar sfinții Părinți explică acel „*poate*“ cu „*voește să poată*“.

Dar dacă ar rămâneă toți necununați s'ar stânge neamul omenesc!? Ce observare naivă! Dacă s'ar face toți ciobotari, am puteă zice noi, apoi cine ne-ar mai croi veșminte? — Natura omenească în starea ei de astăzi e într'o astfel de dispoziție, încât nu trebuie să ne temem de loc de o atare eventualitate. Chiar și dacă s'ar aduce cele mai draconice legi (nu sfaturi evanghelice), cari se oblige la celibat, chiar și atunci s'ar află mulți, cari să se cunune. Aceasta ne-o spune mintea sănătoasă și experiența de toate zilele. Nu e așa?

Unii dintre noi privim lumea printr'o prizmă foarte îngustă, nu este mirare deci dacă razele resfrante ale luminilor cari ne lovesc pupila nu corespund perfect realității. Multe prejudiții înrădăcinate, știe bunul Dumnezeu din ce motiv, în mintea noastră nu lasă locul pentru scânteitul curat al judecării cumpănite. Așa și în chestia celibatului. S'au văzut poate uneori pilde de celibi, cari n'au fost la înălțimea menirii lor și influința acestor singuratice și rare experiențe a avut nenorocul să lase în umbră o învățătură creștinească esențială.

Este fără îndoială un simptom dureros, că în biserica noastră sunt atât de puțini, ceice se dedică verguriei și celibatului. Laicii noștri nu sunt de loc străini de dorința de-a avea cât mai mulți preoți celibi, cari însă să fie cu trup cu suflet sfințiți primenirii morale a poporului românesc. În „Gazeta Transilvaniei“ când cu afacerea Hajdudoroghului s'a inzistat cu seriozitate asupra lipsei, ce o avem de preoți celibi, cari să nu aibă în cărcă năcazurile familiare și să poată lupta cu desinteres și fără frică de guvern pentru binele neamului nostru. Toți marii arhieriei ai bisericii noastre, majoritatea absolută a cărturarilor din vremuri mai bune au fost celibi. Șincai, Clain, Maior, Cipariu, Bărnuțiu, Grama, Bunea ș. a. mulți au fost celibi. Unii cu condeiul, alții cu graiul, iar alții cu crucerul tras dela gură au fost razim puternic al bisericii și al neamului nostru. Ce ar fi fost, dacă numărul lor ar fi fost întreit, înzecit ori însutit? Cine poate spune unde am fi noi acum?

Nu voim să zicem, că în statul matrimonial nu s'ar putea face mult bine. Doamne ferește! Repețim numai ideile sfintei Scripturi și dogma definitivă în conciliul tridentin: „*De va zice cineva, că statul conjugal trebuie pus înaintea statului de vergurie ori de celibat sau că nu ar fi lucru mai bun și mai fericit a rămâne în vergurie ori în celibat, decât a se unii în căsătorie: să fie afurisit*“. Vorba sfântului Paul: „celce nu-și mărită fecioara mai bine face“.

De altă parte nici aceea nu voim să o afirmăm, că nu ar fi mulți dintre cei căsătoriți, cari dacă s'ar fi celibat ar fi fost eventual răi celibi. O nu! Di Hristos a zis lămurit: *nu toți înțeleg cuvântul acesta, ci cei cărora le este dat*; iar sf. Paul adaugă: *mai bine este a se cunună decât a arde*. E drept! Fie-ne însă permis să credem, că la noi cu mult mai mulți sunt cei chemați, cari nu voesc însă să fie și aleși. Nu este doar, cu puțință, ca tocmai la Români să lipsească adevăratele chemări sfinte mai mult ca în orișicare biserică unită ori latină de pe întreg rotogolul pământului. Care va fi oare adevărata cauză a acestei stagnări? Nu riscăm a ne spune părerea. Ni-se pare însă, că și lipsa de a vorbi mai des despre avantajele și frumseța verguriei va fi unul dintre motive. „*Ignoti nulla cupido*“, ziceau cei bătrâni, „nu dorim ce nu cunoaștem“, am zice noi.

...Privesc gânditor la cristalele de ghiață, cari atârnă liniștite și răci de streșina unei bisericiuțe românești, ce cade în ruine. În ele se aprinde un foc tănuț: reflexie indiscretă de raze aruncate de flacăra vie a candelii de dinaintea sfintei euharistii. Fâlfăitul cadențat al luminii din fața iconostasului învie în inima înghețată a frumoaselor cristale icoane învăpăiate de jăratec. Luciul curat de ghiață se împreună într'un amestec ciudat de culori cu focul sacru din candelă. Cristalele mele însă rămân tot liniștite și răci. Trupul lor înghețat tot înghețat rămâne și pe fața lor nepăsătoare nu se observă nici urma unui singur strop de apă... Sărmane cristale, dacă ați ști voi câte gânduri îmi brăzdează creierul, când vă văd, cum stați încremenite sub pulberea de raze ieșită dintr'un altar românesc și cum mă doare, că razele vă ating, și vă pătrund, însă nu sunt în stare să vă topiască. Mi-se pare cașicum voi ați fi tot atâtea suflete curate, menite să străjuiți cinstea și podoba unui românesc locaș al Dumnezeuului ascuns sub vâlul cuminecăturii, care vă aruncă săgeți aprinse din inima sa neprihă-

nită, ca să vă poată topi răceala și ca să ațite în voi focul mistuitor al fecioriei. Și voi suflați, pe cari mirele sufletelor vă cheamă la sine, nu vă mișcați nu vă înfiorați de minunile darului, ce vă așteaptă și rămâneți tot afară în vânt și în frig, tot în întuneric lângă o bisericuță în ruine, tot nepăsătoare și — tot de ghiață.

Dr. IOAN COLTOR.

Stabilirea limbei liturgice românești.

— Cărțile tipărite după edițiile prime ale lui Antim. —

(III).

Celelalte ediții ale sfințelor liturghii.

Anumite ambiții, cari nu au nici un drept să se furișeze în templul sacru al științelor, ori anumite legi, pe cari le înțelegem și le admitem, au făcut, ca pe lângă traducerea făcută de Antim să se mai scoată de sub teascurile tiparului și alte ediții de liturghiere, între cari unele cum e cel dela Sibiu din 1798¹⁾. Acest liturghier seamănă la ortografie cu sistemul de scris al lui Radu Tempea, cea mai înaltă autoritate bisericească națională la Românii neuniți din Ardeal²⁾. De aici ar putea omul să combineze, că liturghierul ar fi opera lui Radu Tempea, a cărui gramatică apăruse numai cu un an mai înainte. Ambiția, să aibă și biserica neunită a Ardealului carte de liturghie proprie, a putut să îndemne pe cei mai mari ca să tipărească această carte, care schimbă în puține locuri traducerea lui Antim, fără ca să reușească în tot locul. Ea începe, la liturghia sfântului Ioan Gură de aur, cu: „Blagoslovită e împărăția

¹⁾ Sfânta și Dmnezeiasca Lyturghie... sau tipărit în Tyopgrafia lui Petru Bart 1798. Vezi Bibliografia rom. veche Tom. II. p. 403. Cărții îi lipsește aprobarea unei autorități superioare bisericești, cum întâlnim la toate celelalte îndată pe fața întâie a titlului, și i-se pune numai voia autorităților civile.

²⁾ Scrie: *rode* în loc de *roade*, *noastră* în loc de *noastră*, *totă* în loc de *toată*, vezi p. 80 și urm. a liturghierului citat. De altfel ortografia e destul de slabă, căci odată scrie *vrășmaș* (op. cit. p. 90), de altă dată scrie *vrășmaș* (op. cit. p. 80). Greutatea, cu cari se culege — la Blaj — scrisul cu slove cirilice nu-mi permite să aduc și alte neconsecvențe ortografice, foarte bătaoare la ochi, pentru motivul, că scrierea cirilică are o ortografie cu mult mai bună și mai bine fixată decât a noastră.

a Tatălui¹⁾, care greșală a mai trecut și în altele; apoi se roagă „pentru *împreunarea* tuturor“ (biseriilor)²⁾, căci eră greu, și e și azi, în Ardeal, unde sunt atâția uniți, să te rogi „pentru unirea bisericilor“, cum aveă Antim³⁾ și alții de după el. „Ctitorii“ sunt în traducerea dela Sibiiu „titori“⁴⁾, cum pronunță ardeleanul greoiu și cam leneș la vorbă. În ectenia de după consacrare, unde se roagă diaconul „pentru cinstitele daruri, ce sunt puse înainte“, în loc de vechiul „primindu-le“ pune: „cel ce le-a primit“⁵⁾, vorbă introdusă și în cărțile de liturghie din Țară: La cea dintâiu rugăciune dela cuminecare, „Crez Doamne și mărturisesc, că tu ești“ adauge imediat vorba: „cu adevărat“⁶⁾, cum e și în textul grecesc⁷⁾, și tot la această rugăciune are și o altă schimbare în loc de: „Crez că ce ieau“ traduce: „Încă crez că acesta“, ce poate să aibă chiar în acest loc și un înțeles nu prea potrivit cu contextul, adevă: „până acum mai cred încă“.

De altfel și cei ce au lucrat la această carte, au ținut în mare cinste traducerea lui Antim, și după cum se vede din aceste citate, luate din liturghia sfântului Ioan Gură de aur, ei au făcut puține schimbări, menținând limba aceea frumoasă alui Antim, pe care tot așa o înțelegeau ardelenii, ca și muntenii și oltenii.

*

La 1812, când o parte a Moldovei a fost tăiată de trupul mamei sale, aceea, căreia cei străini de sângele și de dragostea neamului nostru, i-au pus numele Basarabia, ca să rupă și legătura numelui comun, în noua provincie s'a înființat o tipografie, care aveă rostul să tipărească sfintele cărți pentru Români din imperiul rusesc. Groaznice sunt principiile, ce trebuie să le urmeze editorii: nu există text critic și studii pentru ei, ci totul trebuie să tipărească după calapodul rusesc, bun sau rău, aceasta nu e voie să discute, și astfel cărțile născute pe pământul lor, ce le-au întrebuițat preoții atâta vreme, până ce nu au ajuns sub noua stăpânire, sufer o mulțime de schimbări. Se tipărește o carte de liturghie⁸⁾. Mitro-

¹⁾ Op. cit. p. 79. ²⁾ Op. cit. p. 80. ³⁾ Liturghier p. 66.

⁴⁾ Op. cit. p. 91. ⁵⁾ Op. cit. p. 116. ⁶⁾ Op. cit. p. 125.

⁷⁾ Vezi Liturghierul dela Constantinopol, citat de atâtea ori, p. 92.

⁸⁾ Întru slava sfintei... Troițe... cu porunca... Împăratului Alexandru Pavlovici... iară cu blagoslovenia Preasfințitului Gavriil Exarh Mitropolit Kișinăului și Hotinului sau tipărit cartea aceasta ce să numește Liturghie... în Kișinău... în anul 1815.

politul publică o predoslovie, în care își dă osteneala să arate, că traducerea veche are nevoie de îndreptări: „aflând întra-ceastă liturghie oareșicare cuvinte întralt chip tălmăcite, nu precum se află în cele mai dinainte românește tipărite liturghii, să nu se mire (preoții) de aceasta, ci mai vârtos să știe, că iaste îndreptare celor mai înainte făcute greșale, pentrucă noi nam socotit cu cuviință a urma greșalelor ce leau făcut alți tălmăcitori, ori pentru neștiința limbii, sau pentru necunoștința tâlcuirii dumnezeștii liturghii, ori sfiindusă a schimba vechile greșale metahirisite de atâta mulțime de vreme“¹⁾. După un graiu așa de înalt, te aștepți, ca „îndreptările“ să fie cât se poate de multe și de însemnate, și să descoperi în traducerile de până aici enorme greșeli; dupăce ai răsfoit însă întreagă cartea, cu mare băgare de seamă, găsești numai următoarele schimbări, cari au dreptul să poarte numele de îndreptări, indicate în predoslovie: „înțelepciune drepți“ în loc de „cu înțelepciune dreaptă“, „pre toți și pre toate“ în loc de „și pentru toți și pentru toate“; celelalte sunt ori greșeli, ori acomodări noilor obiceiuri din biserica rusească, a cărei parte s'a făcut biserica moldovenească din acele ținuturi. Pentrucă în liturghierul rusesc lipsește la chemarea credincioșilor la cuminecare vorba „cu dragoste“, o lasă afară și mitropolitul Bănulescu, cercând să arate, că aceea vorbă e superfluă, doar cine se apropie „cu frica lui Dumnezeu, cu credință“, acela are și dragoste²⁾; dar această încercare e așa de slabă, pentrucă, întrebuițând astfel de motive, am putea să scoatem afară din liturghie mai mult de jumătate, ori am putea să o reducem numai la consacrare și cuminecare. După tocmelele rusești, liturghierul nostru pune la ectenii toate diregătoriile civile și bisericăștii din noua patrie. Așa e la fața 32: „Pentru preasfântul Îndreptătoriul Sinod, și pentru Preasfințitul Mitropolit“, „Pentru preablagocestivul singur Stăpânitorul... Împărat Alexandru“, după care urmează toți Knejii și toate Kneghinele cu numele. Un bun adaus e pentru slujba vlădicească, înainte de „Sfinte Dumnezeule“: „Dmne mântuiește pe cei credincioși și ne auzi pre noi“³⁾, ce lipsiă la Antim. Pomenirea dela ieșirea cu sfintele daruri adauge lucruri nouă, în cari se ofere jertfa pentru Sfântul Sinod, mai marii oștilor și orașelor, iubitoarea

¹⁾ Op. cit. f. 1. a predosloviei.

²⁾ Op. cit. predoslovie. ³⁾ Op. cit. f. 33.

de Hristos oștire¹⁾, cari pomeniri s'au introdus și în liturghia tipărită de Sfântul Sinod al României²⁾.

Atâta a crezut, mai bine zis a trebuit să schimbe mitropolitul Bănulescu. A făcut și îndreptări, dar a făcut și greșeli. Partea cea mai mare din cartea sa însă e pe deantregul copiată din lucrarea cea conștiincioasă alui Antim, a căreia limbă, fiind limba poporului român, eră așa de bine înțeleasă și de României din spre miază noapte a Moldovei.

*

De aceea numai cu greu putem înțelege, cum de mitropolitul Veniamin Costache, când a făcut o adevărată răsturnare în cărțile sfinte, a îndrăsnit să se provoace la arhiereul din Rusia, ca sprijin pentru necesitatea celor mai multe schimbări introduse de el în sfintele cărți. Traducătorii cei vechi, aproape toți, aveau obiceiul să pună în fruntea cărților predoslovii lungi, în cari își arătau cunoștințele lor, cari nu puteau ieși la iveală în traducerea textului. Aici se făcea apoi tot felul de știință. Așa a crezut, că e dator să facă și Veniamin. Tipăriturile blăjene și vestea marilor învățați uniți ajunse până la urechile acestui mitropolit, care nu-i prea aveà în gușă pe oamenii noștri, și de aceea se silià, ca, dacă nu-i poate întrece, cel puțin să-i ajungă. Curentul latinist începuse deja în scrierile marilor dascăli ai Blajului, și fiindcă pentru cei ce erau de sânge curat românesc eră o nespusă mândrie accentuarea romanității noastre, pe terenul istoric și limbistic se puneà foarte mult pond pe cultivarea acestei romanități. Ca să facă Veniamin un lucru mare, crede, că nu poate să găsească altceva mai cu scop decât introducerea vorbelor de origină în limbă, după ce au fost date afară cele de origină străină, și cel mai potrivit mijloc pentru reușită acestei încercări a socotit cărțile bisericești, cari se citesc de atâtea ori, în auzul mulțimii. Blăjenii nu ajunseră până aici, ei menținură neștirbită limba lui Antim — e vorba de liturghier — până la 1870. Ca să arate Veniamin, că lucrarea lui nu e fără rost, în liturghierul dela 1818³⁾, se plânge,

¹⁾ Op. cit. f. 42.

²⁾ Vezi »Dumnezeeștile Liturghii ale sfinților noștrii părinți: Ioan Gură de aur, Vasilie cel Mare și Grigorie Dialogul, București 1912 p. 124.

³⁾ Liturghiile a (!) sfinților ierarhi Ioan Hrysostomul, Vasilie cel Mare, și Grigorie Dialog (!) acum de nou îndreptate de pre cele ellinogrecești și slavenorusești de însuși Preaosfințitul Kyrio Kyrio Veniamin Mitropolit a toată Moldavia... Iași 1818.

că în traduceri de mai înainte ale sfințelor liturghii sunt multe greșeli, pentru că traducătorii nu au înțeles bine „noimele cele înalte“, și, „temândusă să nu greșască, pe unele ziceri leau lăsat întraceaș limbă de pre carea sau tălmăcit, iar pe unele vrând ale aduce în înțelegerea limbii noastre, leau smintit din pricina neînțelegerii desăvârșite a aceii limbi“, de aceea, el a trebuit să schimbe câte a găsit nepotrivite, „având spre aceasta deșteptătoriu nu puțin și liturghia ce sau tipărit întraceaș limbă de cătră I. P. Mitropolit și Exarh K. Gavriil în Kișinău“¹⁾. Despre cei ce au lucrat mai înainte de el la traducerea cărților liturgice, spune, că au făcut multe greșeli, căci „neavând gramatică, neavând lexicon românesc, neavând de unde să învețe regulat limba sau văzut nevoiți a amestecă o mulțime de cuvinte slavinești, cu carele (!) sau stricat foarte mult curățania graiului românesc“, care lucru de se va continua, „se va impresură graiul național din an în an, până ce va lipsi cu totul, și prin aceasta va pieri nația românească, precum au pierit toate națiile, ce șau părăsit limba lor“²⁾.

Pentru a îndreptă greșelile trecutului, Veniamin crede, că, dupăcum am tradus din limbile străine unele cuvinte, ca *molitva, văhod, dvera, cădire* cu *rugăciune, intrare, ușă, tămâiere*, tot așa va trebui să facem și cu celelalte cuvinte rămase în cărțile noastre bisericești din limba, care s'a tălmăcit, cum sunt: *prestol, tristago, blagoslovește, blagoslovit, teplotă și pocroveț*, în locul cărora să zicem: *masă, tresfințita cântare, binecuvântat, binecuvintează, căldură, acoperemânt*³⁾. Despre alte cuvinte zice, că nu s'au putut întoarce chiar în firea limbii noastre, s'au lăsat așa precum stau în limba ellino-

¹⁾ Op. cit. fața 1 și 2 a prefeței nepaginate.

²⁾ Vezi: »Dzeeștile liturghii... îndreptate de pre cele ellinogrecești și slavenorusești de însuș Preasfinșitul Mitropolit Sucèvei și Moldaviei Veniamin Kostachi Cavalieriu Ordenului Sfintei Annei Clasul I... Iași 1834« fața 3. nepaginată a predosloviei.

³⁾ Vezi predoslovia Liturghierului dela 1818 f. 3. Tot aici continuă: »In loc de *înger* sau *zis anghel* (în această carte, vezi p 134 a ediției dela 1834 »anghel de pace... dela Domnul să cerem«), precum la alte limbi stă acest nume, numai noi zicem nu știm de unde *înger*,... dacă zicem *înger*..., apoi la arhangel trebuie să zicem arhînger. Numele *anghel* să înțelege vestitor..., iar *înger* de vei luă oxia dela î, și o vei pune de asupra lui e (dacă accentuezi pe e în loc de î. Autorul), se va înțelege în loc de *înger*: în ger, sau mai arătat să zic în frig«. După cum se poate vedeă în această argumentare, logica lui Veniamin stă pe o bază cam puțin solidă.

grecească sau slaveno-rusească, precum *vozduh, vozglas, ectenie, discos, potir, antimins, cadilniță, sveazdă*, și altele; cu toate că unele s'ar fi putut numi chiar cu a noastre cuvinte, precum *potir-păhar, cădilniță-tămâitoare, sveazdă-stea*, dar s'au lăsat așa pentru obișnuirea numirilor și pentru mai încuviințata grăire, ori pentru că în limba noastră nu s'au găsit cuvinte potrivite în locul lor (*vozduh, vozglas, antimins și discos*)¹⁾. La 1834, cere, ca în loc de *tresfetoie* să se zică *trisfințita cântare, oglașenic-chemat, predsfeștelnă-inainte sfințită, pogrebanie-înmormântare, îngropăciune sau petrecanie, dverdușă, prestol-sfânta masă, rucavițe-mânecare, utrenie-rugăciunea mâneării, vecernie-rugăciunea sării, norod-popor*²⁾.

În contra acestor principii, de a româniiza vorbele străine, neînțelese de popor, cu altele românești, și înțelese de popor, nu ar putea să aibă nimeni nici o vorbă de zis. Dar sunt cuvinte, cari au intrat deja în domeniul limbii românești, cu toată origina lor străină, pe cari și poporul le înțelege, chiar mai bine decât neologismele lui Veniamin, cum e *cădelniță, a cădi, utrenie, vecernie* și altele, pe cari nu le mai poți scoate din mintea poporului, care nu-și poate pierde vremea cea scumpă cu gimnastică limbistică. Apoi sunt altele, cari sunt absolut necunoscute poporului, cum e *antimisul, ectenia, vozglasul*, pe cari el nu le aude, ci sunt făcute numai pentru cei învățați; acestea pot să fie redată cu vorbe oricât de latinizate, dar poporul nu va avea din ele nici un câștig. Dar aplicarea principiilor profesate de acest mitropolit nu e bună, și, în loc să facă mai înțelese cuvintele cărților sfinte, le întunecă și pe cele mai limpezi, și scoate vorbe bune, cu cari era obișnuită urechea poporului. *Pururea* lui Antim³⁾, e redat la Veniamin cu *totdeauna*⁴⁾, *sfârșitul creștinesc fără de patimi* s'a schimbat în *sfârșit hristianesc nechinuit*⁵⁾, *întru zile îndelungate e îndelung însilit*⁶⁾, *mild și iertare*, pentru a fi traducerea mai conformă cu originalul grecesc, unde citim *συγγνώμην καὶ ἄφεσιν*⁷⁾, sună în traducerea

1) Vezi prefața liturghierului dela 1818, fața 5.

2) Vezi predoslovia numitei cărți fața 4.

3) Liturghier p. 81.

4) Liturghierul dela 1818 f. 46. În tot locul, unde nu se citează expresia ediția dela 1834, e de a se înțelege ediția dela 1818.

5) Antim op. cit. p. 88, Veniamin op. cit. f. 49.

6) Antim op. cit. p. 90, Veniamin op. cit. p. 53.

7) Vezi Liturghierul constantinopolitan citat p. 72.

lui Veniamin *ertare și lăsare*¹⁾, cari exprimă mai puțin, pentru că sunt sinonime. Tot pentru grece, *cele bune și de folos* sunt înlocuite cu *cele bune și folositoare*²⁾. Tot Veniamin a introdus și „pentru bună *întocmirea* văzduhului“³⁾, și „pentru *îmbelșugarea* roadelor pământului“⁴⁾, cari sunt amândouă rele, căci textul grecesc se roagă „să umble vremuri bune și să rodească pământul bine“. Această ediție ne mai dă un specimen monstruos: „Acesta iaste sângele meu al *testamentului* celui nou“⁵⁾, și în loc de *după adevăr* zice: *chear* (Născătoare de Dumnezeu.⁶⁾ Mare mirare, că a păstrat vorba *jertvenic*⁷⁾. Afară de acestea, Veniamin s'a silit să mai introducă în cărțile sfinte și alte vorbe rele, dintre cari cităm câteva: *a săbătesii* și *a serba* pentru *a prăznuii*, *bucuro-plângere* pentru *plângere de bucurie*, *conumărat* pentru *numărat cu*, *dumnezeu-bărbăteasca întrupare* în loc de *în-tromenirea lui Dumnezeu*, *legea slujitosevârșitorească* pentru *ceremonială*⁸⁾.

Cu astfel de răsturnări, biserica românească nu a câștigat nimica, din contra s'a înapoiat cu câțiva pași spre veacul cel întunecos, în care strămoșii noștri nu înțelegeau nimic din toate slujbele. De aceea nu i-se cuvin acestui mitropolit laudele, ce i-le dedică doi călugări în prefața unei traduceri: „Că în pământ sec și fără de apă, în limba noastră zicem, cea până acum însetată, ai izvorit apă vie și spre vieață veșnică săltătoare... ctitor al limbii noastre toți pretutindenea propovăduindute“⁹⁾.

Ca să i-se răspândească mai mult ideile puse în cartea de liturghie, Veniamin dă ordin tuturor preoților de sub ascu-

¹⁾ Antim op. cit. p. 100, Veniamin op. cit. p. 54.

²⁾ Op. și loc. citate.

³⁾ Par'că Dumnezeu nu a întocmit bine văzduhul, când l-a făcut, trebuie să-i cerem noi să-l tocmească, să-l dreagă!

⁴⁾ Liturghia dela 1834 p. 85.

⁵⁾ Op. cit p. 115.

⁶⁾ Antim op. cit. p. 97, Veniamin Lit. 1834 p. 118.

⁷⁾ Op. cit. p. 121.

⁸⁾ Vezi Atanasie Mironescu, De centenarul Seminarului Veniamin, articolul publicat în revista »Biserica ortodoxă română« anul XXVIII Nr. 8, p. 849.

⁹⁾ Gherontie și Grigorie în predoslovia »Descoperirii pravoslavniciei credinței« alui Ioan Damaschin, Iași 1806. Vezi Bibliografia rom. veche Tom. II. p. 483.

tarea sa, ca numai din cartea lui să citească sfânta slujbă: „Părintește sfătuim (pre toți acei ce sunt cu treapta preoției împodobiți) și arhiereste poruncim, ca de acum înainte să nu mai îndrăznească a sta împotriva adevărului carele iaste Duhul Sfânt, urmând greșalii ceii din neștiință făcută (= traducerii vechi a sfintelor liturghii), să greșască acum întru știință: ci să se obișnuiască și să se deprindă a ceti după îndreptările ce sau făcut acum întru această carte: iar carii nu vor asculta această a noastră sfătuire și poruncă, împotrivindusă noaă și Sfântului Duh... unii ca aceia osebit că greșesc păcat mare de moarte, și vor să dea seamă la înfricoșata ziua judecării ca niște luptători împotriva Sfântului Duh (de nu să vor pocăi), dar și de smerenia noastră supt grea canonisire vor fi supuși“¹⁾. A spune, că tot ce a fost înainte de tine adoptat în întreaga biserică românească, e greșală, și că aceea, ce ai făcut tu, nu e altceva decât inspirația Sfântului Duh, și cine nu întrebuintează ce ai făcut tu, lucrează în contra adevărului, e o trufie fără margini, mai ales dacă socotești marile și multele greșeli ce o împodobesc. Unui astfel de om nu i-se potrivesc de loc linguşirile călugărești: „Cel iute de a pricepe cele bune și mai iute a le săvârși, cel dulce la cuvânt și mai dulce la obicei. Pentru care ca și magnetul pre hier pre toți îi tragi spre dragoste și sfială (= umilință)“²⁾.

*

Din traducerea lui Antim și din unele schimbări de ale lui Veniamin, s'a făcut liturghierul cel nou de București. Avem înaintea ochilor numai ediția cea mai nouă, dela 1912, care e copierea ediției de mai înainte. Are și aceasta „pentru *îmbelșugarea* roadelor pământului“, care e mai rău decât textul celor vechi: „înmulțirea roadelor pământului“, pentru care, dacă ținem așa de mult la înmulțirea substantivelor, ce nu le poate rumegă așa de ușor limba noastră, ar putea fi înlocuit cu: „pentru bună *rodirea* pământului“, sau ceea ce e mai românește: „pentru ca să rodească pământul bine“, ori „să dea Dumnezeu roadă bună“, doar în românește nu trebuie tradus, nu numai în aceea formă ca în textul grecesc, care e alcătuit după alte reguli decât cele ale limbii românești, dar nici cu-

¹⁾ Vezi predoslovia Liturghierului dela 1818 fața 4.

²⁾ Vezi »Descoperirea pravoslavniciei credinței«, prefața, publicată în Bibliografia rom. veche Tom. II, p. 483.

vintele nu trebuie să fie traduse toate, căci ușor se poate întâmpla, ca o frază mai scurtă românească să spună mai mult chiar decât una mai lungă din altă limbă. Liturghierul de București, luând de pildă pe cel nou de Constantinopol, are la ectenia de după evanghelie: „pentru enoriași, ctitori și binefăcători“¹⁾, și tot aici schimbă vorba veche: *bine-* sau *dreptcredincioși* cu *ortodoxi*, ce nu e înțeleasă. Intrebuințează apoi prea mult *duh*, chiar și acolo, unde ar putea să fie înlocuit, pentru înțelegerea ascultătorilor, cu *suflet*, cum e de pildă: „Dumnezeul duhurilor și a tot trupul“²⁾. Teologii fac deosebire între *spirit* și *suflet*, dar vorba veche introdusă la noi, duhul, e acelaș lucru, în cărțile sfinte, ca și la Unguri *lélek*; ar fi bine să se introducă și la noi în mai multe locuri această vorbă, cu toate că noi nu vom putea zice nici odată: *Sfântul Suflet*, cum zic ei, ci va rămâne tot *Sfântul Duh*, sau, cum s'a introdus în unele părți, cine știe până când, *Sfântul Spirit*. Iubirea de slavonie merge la cei dela București până acolo, încât și azi mai zic: *jertfelnic*³⁾, cu toate că avem românescul *altar*. Pomenirile dela ieșirea cu sfintele daruri se fac aici după calapodul rusesc⁴⁾. Pentru că originalul grecesc mai nou a uitat să pună într'un loc („sfârșit creștinesc...“): *la Domnul*, ci a pus numai *să cerem*⁵⁾, așa a scris și ediția bucureșteană⁶⁾, cu toate că la Goar e, ca și în edițiile vechi românești, *la Domnul să cerem*⁷⁾. Tot, ca să fie mai potrivită cu ediția cea nouă grecească, la „Iubite-voiu Doamne“, adaugă la sfârșit: „și izbăvitorul meu“, zicând „*vârtutea*“ în loc de *Iăria*⁸⁾. O greșală de acord e la rugăciunea de după Tatăl nostru, unde zice: „Mulțămim ție Împărate nevăzutule“⁹⁾. Pentru a fi cât mai credincioși textului grecesc mai nou, când se pune o parte din trupul Domnului în sfântul sânge, bucureștenii pun în gura preotului cuvintele: „Plinirea păharului *credinței* Sfântului Duh“¹⁰⁾, pe când în cele vechi, ca și în Goar¹¹⁾, e: „Plinirea credinței Sfântului Duh“.

¹⁾ Op. cit. p. 114.

²⁾ Op. cit. p. 115.

³⁾ Op. cit. p. 118 și passim.

⁴⁾ Op. cit. p. 123 și urm.

⁵⁾ Vezi Liturghierul dela Constantinopol p. 72.

⁶⁾ Op. cit. p. 129 și 144.

⁷⁾ Op. cit. p. 74.

⁸⁾ Op. cit. p. 130. ⁹⁾ Op. cit. p. 145. ¹⁰⁾ Op. cit. p. 147.

¹¹⁾ Op. cit. p. 82.

Ceeace e bătător la ochi în această ediție, e faptul, că se ține morțiș de o ediție grecească, pe care nici pe departe nu o putem numi critică. Adevărat, că e foarte greu să faci tu studii critice, pentru a face o nouă ediție a cutărei cărți traduse de atâta vreme; dar cu felul acesta de a lucra, care nu e o specialitate a bucureștenilor, de a edă cărțile totdeauna după cea mai nouă ediție grecească apărută la Roma ori la Constantinopol, nu ajungem departe, ci ne depărtăm -- fără nici o pricină binecuvântată — tot mai mult de strămoșii noștrii, ceea ce la nici un caz nu poate fi folositor.

Celelalte cărți rituale ale lui Antim, cari au fost scoase în noue ediții la București, lasă foarte mult de dorit, întocmai ca și cele dela Blaj. Citez aici tot după Dl Ghibu, care compune o rugăciune de pe mai multe pagini. Scot și eu ceva din ea: „Doamne Dumnezeule, *administratorul* cel bun al celor pământești, carele l-ai făcut pe om, prin *economia* ta *formându-l* spre *doxologirea* împărăției tale, și acum, ca să nu fie el *deridere* dușmanilor celor *înțeleșuali*, pe *repausatul* *servul* tău, care te-a *dogmatisit* *enumără-l* cu dreptii, — izbăvește-l de *conspirările* diavolului înaintea înfricoșatului *tribunal*. Cu deadinsul *procedem* la a ta *mizericordie*, *producând doxologie*, *implorăm filantropia* ta“¹⁾. Că aceasta nu e limbă, ci o ticluire de exerciții, vede orișicine, și va putea să înțeleagă, că din astfel de rugăciuni nu se hrănește evlavia poporului, și nu se poate ajunge scopul urmărit de strămoșii noștrii, cari au ținut să introducă graiul românesc în sfințele slujbe. — Ca și blăjenii și cei dela București au observat, ce mare rătăcire au făcut, când au introdus în cărțile sfinte astfel de vorbe, și — dar aici mai bine ca blăjenii! — au scos din ediția nouă²⁾ toate vorbele ce nu pot intra în sfânta biserică,

*

Făcând o ochire asupra cărților bisericești traduse de mitropolitul Antim, și asupra edițiilor, ce le-au urmat, putem să constatăm un lucru: cu cât au urmat editorii de mai târziu mai cu credință principiile lui Antim, și cu cât au ținut mai mult la limba poporului, cu atâta cărțile lor au valoare mai multă,

¹⁾ Vezi Ghibu, Limba nouălor cărți bisericești p. 44 și urm. Citatele sunt scoase din Euhologiu Sfântului Sinod, București 1896.

²⁾ Euhologiu bogat... tipărit cu binecuvântarea Sfântului Sinod București 1910.

și au putut trece din neam în neam, fiind lăudate de ceice au scris despre ele; și la dincontră, cu cât limba edițiilor posteroare se abăteă mai mult dela limba poporului, cu atâta se produceau lucrări mai slabe, de o durată foarte scurtă, pe cari lumea le critică foarte aspru, și asemenea unor feți nesănătoși ori monștrii, ele au trebuit să dispară. Ceea ce e mai caracteristic, chiar ceice le-au făcut, ori dacă nu ei, dar urmașii lor imediați, s'au lăpădat de ele, nu deodată, căci salturile mortale sunt anevoioase, și nu sunt mulți capabili să le facă, dar cu încetul. Astfel, în decursul veacurilor, s'a dovedit, că în altarul bisericii române nu are drept să între decât limba poporului, așa cum o vorbește clasa de jos preste tot locul locuit de neamul nostru, și că dacă se vără acolo ceva nechemaț, e dat afară cu rușine. Antim a consfințit această limbă a poporului înainte cu două sute de ani și mai bine. Acei, cari i-au urmat lui credință, au făcut lucruri, ce rămân, iar ceice s'au abătut dela învățătura lui, cu cât s'au abătut mai mult, cu atâta au pierit mai de grabă; iar lucrarea lui Antim a rămas și după două sute de ani, și va mai rămâneă până când mai este popor românesc și până când acesta va aveă păstori sufletești, cari țin la mântuirea sufletelor ce li-s'au încredințat.

Dr. IOAN BĂLAN.

Dumineca ortodoxiei.

Biserica orientală sărbătorește în prima Duminică a postului mare, pomenirea Părinților dela al VII-lea sinod ecumenic. Pentrucă în acel sinod s'a osândit eresul iconoclast, al celor ce necinsteau sfintele icoane, și pentrucă astfel s'a restabilit în Orient dreapta credință, Dumineca aceea se numește Dumineca ortodoxiei. Dela o vreme în București, Dumineca ortodoxiei se prăsnuește în chip mai solemn. Unii își închipuesc chiar că praznicul acesta, ar fi un praznic cu caracter potrivit Romei. Aceia ce cred așa ceva, nu știu se vede, că Biserica orientală are multe praznice, care dovedesc vechile ei legături cu Roma, dar că în tipicurile orientale nu se găsește nici un praznic cu caracter antiroman. Așa și în Dumineca ortodoxiei se prăsnuește tocmai biruința ortodoxiei romane asupra eterodoxiei ce pătrunsese în Biserica bizantină, prin eresul iconoclast.

Califul Ioasid a fost încredințat de un vraciu de lege ovreiască, că își va lungi zilele, stricând icoanele ce împodobeau bisericile creștine; și Turcul a săvârșit nelegiuirea aceasta în anul 724. Trei ani în urmă, el fû imitat de Leon III împăratul din Constantinopol, care dete un edict, prin care oprî pe supușii săi a se mai închină sfintelor icoane. Patriarhul bizantin Gherman I, se încercă să reziste împăratului ca să apere ortodoxia, dar fû silit să dimisioneze; în locul lui „împăratul ridică în scaunul patriarhal pe mlădiosul călugăr Anastasie“, cum scrie Evsevie Popovici în a sa istorie bisericească, din care vom reproduce tot ce este pus între ghilemele, ca să lăsăm să vorbească un preot neunit, emerit profesor la universitatea din Cernăuți. Papa Grigorie II „încercă înzădar a face pe împărat să renunțe“ la eresul său. Ba cu ajutorul patriarhului Anastasie, Leon III adună chiar un sinod arhieresc în Constantinopol, care îi încuviință să oprească cinstirea icoanelor. „Înzădar îi scrise Papa Grigorie III“, arătându-i cât e de rătăcit. Împăratul obișnuit cu servilismul clerului înalt din Constantinopol, își făcea iluzia că va repune și Roma, de va începe să persecute sf. Scaun. Se foarte înșelă în privința aceasta, căci Roma rămase ortodoxă, și eretic nu deveni altcineva afară de scaunul bizantin și cei ce se țineau de el. Chiar în hotarele imperiului dela răsărit, mulți nu voiau să se lapede de ortodoxia, pe care o apăra și atunci tot Roma. Ca să-i răpue măcar pe toți supușii săi, Constantin V² adună în Constantinopol 338 de arhierii orientali, le ceru să se declare ei cu dela sine putere sinod ecumenic, și să anatemi-seze sfintele icoane și pe cei ce se închină lor. Toți se supuseră voiei împărătești și apoi ridicară în scaunul de patriarh pe „un oarecare Constantin, care de asemenea eră tot o unealtă“ a ereticilor. „Clerul părăsise lupta și numai câțiva, cari pentru aceasta au fost persecutați la extrem, apărau mai departe cultul icoanelor.“ „Afară însă de Biserica bizantină cea servilă, toată Biserica, în frunte cu Papa Ștefan II, protestă în contra pseudo-sinodului din Constantinopol.“ Dar cu toate acestea, când muri Constantin V, în imperiul bizantin „îvingerea ortodoxilor părea decisă, căci afară de călugări, cari tot mai rezistau, se părea că numai eră nici un închinător la icoane.“

Pe noi Români nu ne-a pângărit eresul acesta, noi am rămas tot în ortodoxia romană; căci legăturile Românilor cu patriarhia din Constantinopol au început abia cătră sfârșitul

veacului al XIV-lea. În Constantinopol chiar, eterodoxia fû biruită din ziua când se sui pe tronul împărătesc Constantin VI, sub regența mumei sale. Sfânta împărăteasă Irina, silî pe Pavel patriarhul iconoclast să dimisioneze, și să declare că se duce la mănăstire ca să se pocăiască, pentrucă a susținut pe eretici. În locu-i fu numit Tarasie. Noul patriarh obținû dela Papa Adrian învoirea să adune în Constantinopol un ade-vărat sinod ecumenic. Papa trimise la Constantinopol ca legații ai săi pe cardinalul Petre și pe starețul mănăstirei romane sf. Sava. Din pricina turburătorilor, legații strămutară însă sinodul la Nicea, unde se adună în fine cel de al VII-lea sinod ecumenic la 24 Septemvrie 787. Acest sinod a ținut 8 ședințe, blăstemă eresul iconoclast, împacă pe orientali cu Roma ortodoxă, și dete douăzeci și două de canoane. Hotărârile acestui sinod poartă în frunte semnăturile legaților papali, după acelea pe cea a sf. Tarasie și apoi ale legaților celorlalte patriarhii orientale. — Mai târziu „Leon V cerû patriarhului Nichifor să asvârle din biserici sfintele icoane“; iar dacă patriarhul nu vrû să-i facă pe voe „îl depuse și în tronul patriarhal așeză pe un Teodot Casseteros“, care se grăbi a-se plecă la voia împăratului, și a se lăpădă de ortodoxie. Așa că dela 815 la 842, Biserica bizantină iarăși fû pângărită de eresul iconoclast. Atunci în sfârșit împărăteasa Irina, alungă pe patriarhul eretic Ioan VII, și aduse în locu-i pe Metodie. Acest patriarh adună un sinod localnic în Constantinopol, depuse pe toți arhieriei eretici, restabilî cultul sfintelor icoane, așa cum poruncise sinodul VII ecumenic, și fû recunoscut de Papa ca patriarh ortodox al Constantinopolei. Așa s'a sfârșit eresul iconoclast, care a dăinuit în bizanț aproape o sută de ani. De toate acestea scriind Euseviu Popovici, zice că „lipsa de caracter a clerului bizantin, care mai rătăcise și pe timpul monotelismului, și se pronunță cu ușurință așa cum cerea politica curții imperiale, când pentru, când contra unui principiu, aduse mare pagubă bisericii orientale și îi slăbi cu totul considerațiunea, atât înăuntru, cât și înafară.“

Ca așa ceva să fie mai greu în viitor, patriarhul Metodie așeză din nou cu alai sfintele icoane în Dumineca dintâi a păsresimilor, și stabili ca această biruință a ortodoxiei să se prăsnuiască în fiecare an în Dumineca aceea, căreia i-se zice de atunci Dumineca ortodoxiei.

Nu vrem să cercetăm aici întrucât acest praznic a putut feri Biserica bizantină de alte schisme, ori erezii. Totul este, că în Dumineca ortodoxiei se prăsnuește biruința dreptei credințe, apărate de episcopii Romei Grigorie II, Grigorie III, Ștefan II și Adrian I; pe vremea când patriarhii bizantini ca Atanasie, Pavel, Teodot și Ioan VII vărăseră până în gât Biserica bizantină în erezie. Ei persecutau pe cei ce ascultau în bizanț de sf. Ștefan cel tinăr, de s. Teodor Studitul, de s. Tarasie și de Nichifor, sfinți ortodoxi și în împărtășenie cu Roma vecinic ortodoxă.

Din toate aceste reiese limpede, că ceice prăsnuesc mai cu osebire Dumineca ortodoxiei, numai manifestațiuni anti-romane nu fac. Și de aceea poate că ar fi nimerit ca Biserica orientală unită cu Roma, să înceapă a prăznuî și ea cât mai solemn posibil Dumineca ortodoxiei.

MARIU THEODORIAN-CARADA.

O carte de istorie ce ne privește*).

— Recensiune. —

Cunoscutul canonic și academician maghiar Dr. I. Karácsonyi ne dă o nouă ediție a istoriei sale bisericesti apărute înainte cu nouă ani. Ediția aceasta a doua aduce îmbunătățiri simțitoare prin notele cari lipsiau în cea dintâiu, prin indexul bogat care ușurează orientarea în mormanul de date și nume, de multeori superflue într'o carte destinată publicului mare și cu deosebire prin îndreptările și completările făcute în urma progresului științei istorice din ultimii nouă ani. Împărțirea cărții e cea veche: patru epoce (I. dela 970—1074; II. dela 1074—1526; III. dela 1526—1711; IV. dela 1711—1900), cari și ele se împart în mai multe perioade.

Cartea d. Karácsonyi nu se ocupă numai de istoria bisericii catolice, ci de istoria tuturor confesiunilor din Ardeal și Țara ungurească și astfel are, și din punctul nostru de vedere, o deosebită importanță. Fiind revista aceasta o revistă românească, care se adresează publicului românesc, în șirele urmă-

*) Dr. Karácsonyi János, Magyarország egyháztörténete főbb vonásiban 970-től 1900-ig. Második javított kiadás. Nagyvárad 1915 500 pp. în 8°. Prețul 4 cor.

toare mă voiu ocupa numai de partea aceea a cărții d. Karácsonyi, care ne privește pe noi.

Autorul pornește în tratarea istoriei bisericii române dela teoria sa privitoare la originea Românilor ardeleni și astfel începe cu anul 1204 resp. 1241, când, după părerea dsale, s'au strecurat aici cei dintâi Români fugiți din cauza marilor dări și contribuții din peninsula balcanică, stăpânită pe vremile acelea de latinii imperiului roman de răsărit (1204—1260). Acestia călăuziți de-o preoțime de origine slavă au adus și în Ungaria ura clocotitoare împotriva catolicismului, pe care autorul o esplică *numai* din asupririle conducătorilor efemerului imperiu latin răsăritean. Explicarea cuprinde, incontestabil, mult adevăr, dar nu tot adevărul. Ură între răsăriteni și apuseni eră și înainte de 1204 și astfel evenimentele ulterioare, dela 1204—1260, n'au creat-o ci au potențat-o.

Domnii unguri conduși de interese economice au îngăduit așezarea în țară a Românilor schismatici și numai Ludovic cel mare a început în 1366 să ieie măsuri pentru convertirea lor. Incercările lui au reușit și astfel Români din părțile sud-estice ale țării au fost c. 20 de ani uniți cu biserica latină. Afirmațiile aceste ale d. Karácsonyi cuprind iarăși numai o parte de adevăr. Incercările de convertire au început cu mult înainte de Ludovic cel mare. Și anume au început îndată după conciliul ecumenic din Lateran, care a amenințat cu excomunicare pe toți domnitorii și stăpânii de pământ, cari vor tolera în țara sau pe moșia lor schismatici. Avântul convertitor a fost apoi, mai ales în jumătatea a doua a veacului XIII, susținut în Ungaria de mulții legați papali, cari vizitau țara și cari luau dela regii unguri jurăminte grele în această privință. Atât încercările acestea cât și poruncile aspre ale lui Ludovic cel mare au rămas aproape fără rezultat și astfel cred că e o mare greșală a vorbi de-o unire, chiar și parțială, a Românilor din Ardeal și Ungaria cu biserica latină sub stăpânirea lui Ludovic cel mare. Sinodul ținut la Buda în 1279 încă a oprit așezarea în țară a preoților schismatici și cu toate acestea numărul lor nu a dispărut ci a crescut. Vieța unui neam nu se schimbă cu un decret împărătesc, nici cu un act sinodal.

De aici înainte d. Karácsonyi expune istoria bisericii române pe baza lucrărilor regretatului canonic A. Bunea și astfel expunerea dsale are toate greșelile pe cari le au și cărțile acestuia. Fiorii unirii, care cutremurase o clipă Orientul în-

treg nu i-au lăsat neatinși nici pe Români din Ardeal și Ungaria. Astfel după conciliul florentin aflăm la noi un vlădică unit, Macarie (1456—1469). Autorul ne vorbește, ca și Bunea, și de un antecesor alui Macarie, Mateiu, care ar fi păstorit Români convertiți între anii 1440—1455. Episcopul acesta s'a strecurat în istoriografia română în urma unei informații a lui Cipariu, care în *Acte și fragmente*, ne spune, după *Germania franciscana*, că pe timpul, când Ioan Hunyadi eră ban al Severinului, s'a unit cu biserica Romei vreo 30,000 Români din părțile Caransebeșului și aceștia aveau un vlădică, Mateiu. Subsemnatul am cetit cu deamăruntul „Germania franciscana” pentru a află pe vlădică de care vorbește Cipariu, însă durere n'am aflat decât un Mateiu în ea și acela eră episcopul romano-catolic ardelean (1442—1461). Astfel cred, că pretinsul vlădică român unit n'are loc în istoriografia românească. Privitor la Macarie d. Karácsonyi acceptează teoria lui Pesty Frigyes, acceptată și de Hunfalvi, Bunea și Érdujhelyi Menyhért. Cel dintâiu, după cât știu eu, care a zis, că Macarie eră titular de Haliciu a fost Pesty Frigyes (A szörényi bánság és Szörény vármegye története. Bpest 1878, I. p. 347) dela el a luat-o Hunfalvy (Die Rumänen und ihre Ansprüche p. 173), apoi Érdujhelyi într'un articol apărut în „Katholikus szemle” din 1897 Nr. 1 și dela Érdujhelyi a luat-o Bunea. Teoria aceasta e, cum am arătat în alt loc¹⁾, greșită. După încetarea episcopiei catolice a Haliciului, titlul ei l-au luat hierarhii dela Kiew, cari se numiau „ai Kiewului, Haliciului și ai întregii Rusii”. Pentru părțile sudice țineau un vicar, care se numia „vicar al Haliciului”. Este deci imposibil de admis, ca în acelaș timp să fi existat doi vlădici cu titlul de Haliciu.

Asemenea am dovedit²⁾, cu scrisorile prietinului lui Ioan Capistrano, Ioan Teleucatio, că vlădică Ioan de Capha n'a fost cum se credea și cum crede și d. Karácsonyi un agitator vagabond împotriva unirei încheiate la conciliul din Florența, ci eră un vlădică cu alte rosturi, un vlădică, care aveă averi vlădicești și rezidență vlădicească în Hunedoara. Neexactă e și afirmația aceea a d. Karácsonyi, care zice, că la 1494 vlădică rutean dela Muncaciu, care avea sub stăpânirea sa și Maramurășul românesc, fiind supus episcopului catolic arde-

¹⁾ Cfr. „Gazeta Transilvaniei” din 1913 nr. 221.

²⁾ Vezi această revistă An. III. (1913) p. 162 urm.

lean, a fost unit. Documentul citat de dsa nu vorbește de-o supunere a vlădicului rutean episcopului latin din Ardeal, ci numai de supunerea priorului egumenului dela mânăstire s. Mihail din Perii Maramurășului unui episcop ardelean, care însă, cum am dovedit-o acum de curând¹⁾, nu poate fi cel romano-catolic.

De epoca dela 1526—1711 a bisericii române și cu deosebire de epoca influinței calvine, d. Karácsonyi se ocupă foarte puțin (pp. 240—241). Amintește încetarea episcopiei Vadului și Geoagiului, apoi așezarea din nou în fruntea Românilor a unui episcop ortodox (1571 resp. 1572). Dsa crede și acum în existența episcopiei Silvașului cu rezidența la Prislop, deși nu avem nici un document, care ar dovedi-o, și în mutarea residenței pe timpul lui Mihaiu Viteazul la Alba-Iulia, deși azi se știe cu siguranță, că în acest oraș rezidă un episcop român și înainte de Mihaiu Vodă. Bălgradul a fost scaunul episcopiei române din 1572 și cel dintâiu episcop bălgrădean a fost Eftimie. Ne spune apoi, că vlădica românesc eră supus *dela 1640* înainte superintendentului calvin. Informația e neexactă, pentru că azi știm, că vlădica român atârnă de superintendentul calvin încă de pe timpul lui Gavrilă Bethlen. Scoaterea la 1662 a ținutului Făgărașului de sub păstorirea lui Sava Brancovici s'a întâmplat, după dsa, din cauza nemulțumirei Românilor cu activitatea lui Sava. Lucrul cred, că își are o altă espicare. Făgărașul a fost scos de multe ori de sub jurisdicția vlădicului român din motive cu totul independente de voința Românilor.

De unirea Românilor ardeleni cu Roma autorul se ocupă mai pe larg. La p. 231 ne spune, că în sinodul din 7 Octomvrie 1698 Atanasie Anghel împreună cu 2270 preoți au făcut mărturisirea solemnă a credinței catolice. Numărul acestor uriaș al preoților e exagerat. La sinod au mărturisit credința catolică *protopopii prezenți*, cari toți la oaltă, aveau sub ascultarea lor 2270 preoți. Că oare bieții preoți săraci, asupriți, umiliți și neînvățați din sutele de sate românești împrăștiate prin munții și șesurile Ardealului la ce se vor fi gândit în ziua aceea de 7 Octomvrie e o altă întrebare. La tot cazul exagerările aceste în scrierea istoriei unirei sunt cu desăvârșire necorecte și nefolositoare. A scrie istoria unirei nu în-

¹⁾ Vezi „Unirea“ din 1915 nr. 2.

seamă a descrie sinoadele dela Bălgrad și a da hotărârile aduse la masa verde, ci a arăta cu deamănuntul cum s'a propagat unirea în diferitele părți ale țării. Țara Bârsei, știm, că nu s'a unit, țara Oltului s'a unit numai la 1711, Maramurașul s'a unit pe la sfârșitul deceniului al treilea și începutul celui următor al veacului XVIII, Bihorul s'a unit și mai târziu — deși opera de convertire s'a început cu mult înainte și nici Românii din sudul Ungariei nu s'au unit la 1700. O istorie a unirei *astfel* făcută e mai grea, pentrucă cuprinde un lung period de ani, dar nu e imposibilă, și ori cum e mai folositoare și singura adevărată ¹⁾).

Privitor la Inocențiu Klein ne spune autorul, că a fost cel dintâiu vlădică, cu studii regulate, ceea ce nu e adevărat, pentrucă antecesorul său, Patachi, a avut studii și mai „regulate“, învățând în Roma, unde s'a distins atât de mult, încât după moartea zeosului vlădică rutean Camillis a fost recomandat pentru tronul arhieresc al Muncaciului, deși eră încă pe băncile școlii. De altfel feliul cum scrie dsa despre Inocențiu Klein e interesant. Vrea adecă să dovedească necorectitatea politiceii lui, arătând cât erau de imposibile cererile înaintate în numele credincioșilor săi. Argumentația d. Karácsonyi seamă perfect cu aceea a staturilor ardelene, adunate la dieta din Cluj în 1790/91, prin care arătau nelegalitatea postulatelor lui Supplex Libellus Valachorum.

Cu istoria bisericii române de după Petru Pavel Aaron, autorul se ocupă atât de puțin, încât urmărirea lui ar fi zădarnică.

Pe lângă toate greșelile, cari le cuprinde și cari, dacă autorul ar urmări cu atențiune cât de mică dezvoltarea istoriografiei române, — care încă se desvoaltă! — s'ar putea ușor îndreptă, noua ediție a cărții d. Karácsonyi cuprinde și lucruri, a căror cunoștință nu va strică compatrioților noștri unguri, pentru cari e scrisă. În ce privește istoria bisericii catolice maghiare, cartea dsale poate fi cetită cu cel mai mare folos, pentrucă autorul ei e azi, alături de episcopul Fraknoi, cel mai temeinic cunoscător al trecutului acestei biserici.

ZENOVIE PÂCLIȘANU.

¹⁾ Asupra felului cum credem că trebuie să se scrie istoria unirii vom reveni în curând, într'un articol deosebit.

Notițe de actualitate.

Precupeții războiului. Ziarele din capitală scriu mai mănușat, cele din provincă mai deschis, dar și unele și altele scriu cu indignare despre o clasă de oameni, cari se străduiesc să facă bani, bani mulți, în aceasta vreme de răstriște, pe spatele bieților oameni, scumpind în mod artificial alimentele. Dacă condamnăm precupeția aceasta a necreștinilor, ce să zicem de acei preoți, cari, la rândul lor, încă vreau să tragă folos pe căi neiertate pe urma acestui războiu? Se aude, că ici-colea, preoții dela sate nu mai fac liturghie decât pentru 5—10 deodată. Așa cred, că abuzul acesta e păcatul numai al acelor 2—3 preoți despre cari am auzit eu; dar și dacă ar fi singurii precupeți cu cele sfinte, totuș ar fi vrednici să fie înfierați și osândiți.

Acei preoți, cari nu numai acum, pe vremea acestui războiu, dar și în timpuri de pace, pe baza datinei străvechi — cum zic dânșii —, făceau două sau mai multe liturghii deodată, se excuză cu aceea, că parohienii lor plătesc 15—20 cruceri, deci o sumă bagatelă pentru liturghie. Slabă justificare, pentru că suma aceasta bagatelă laolaltă cu prescurile face o coroană. Și câți preoți latini primesc de liturghie numai 1 coroană. Acum, de când cu războiul, și în cel mai mic sat se face liturghie în fiecare zi, se plătesc iarăș zilnic paraclise cu 2—8 coroane. Dacă apoi se află preoți, cari nici cu așa venite nu se îndestulesc, ci contrar chiar datinei de până aci din parohie, iau dela mai mulți credincioși câte 70 cruceri până la 2 coroane de liturghie și pentru toți servesc într'o zi, aceștia, asemenea precupeților, folosesc năcazul obștesc, războiul, care împrăștie jale și plâns, ca să-și adune bani pe căi neiertate. Sunt vrednici și de pedeapsă și de dispreț. Acei, cari se numesc „oculi episcopi“, fără multă încordare, vor putea să afle pe cei vinovați.

*

Grijania intelectualilor. Episcopul Albei-Regale anunță, că va ține exerciții duhovnicești în biserica universității din Budapesta: pentru intelectuali. Biserica romano-catolică poartă multă grijă de clasa cultă. Are reviste pentru intelectuali, conferențe, baluri, serate, adunări mari catolice, congrese euharistice ș. a. Biserica greco-orientală pe intelectualii săi îi are strâns legați de sine prin sinoade și prin alte instituții. Singur

intelectualii noștri au nenorocul să stea departe de biserică. La noi li-se dă cea mai puțină grijă.

Intelectualul nostru, dacă a început să învețe la școala din sat își aduce aminte, că an de an câte de două ori și-a văzut preotul în școală, odată în decursul anului, a doua oară la examen. Trecând apoi la gimnaziu, acolo a avut parte de catehizare mai îngrijită, dar nu destul de sistematică. Cateheza noastră dela gimnaziu și acum suferă multe lipsuri. Până mai ieri în multe gimnazii religia s'a propus de cateheții noștri în limba maghiară, la alte gimnazii cateheza e lăsată și acum în grija romano-catolicilor, numai în câteva gimnazii se catehizează românește și prin preoți de ai noștri, dar și aici, la un gimnaziu se propune după un plan de învățământ, la celalalt după alt plan, așa că elevii, cari trec prin mai multe gimnazii, nu mult folos pot să aibă din studiul religiei¹⁾. La universități apoi n'au parte de nici o îngrijire sufletească, așa că și ce, brumă, religiozitate s'a legat de tineri în gimnaziu, la universitate se tocește, se pierde. La Cluj pot barem să asculte slujbă românească în biserică de a noastră, la Budapesta nici de aceasta n'au parte. Cât de mare este nevoia unei biserici greco-catolice românești în Budapesta, numai acela o știe, care a văzut înduioșarea și veselia sufletească a universitarilor și a altor intelectuali români, când li-s'a dat prilej să asculte slujbă românească într'o mică încăpere din seminarul central de acolo.

Întrați apoi în viață, intelectualii noștri trăesc, dacă nu în vrășmășie cu biserica, dar la tot cazul cufundați în indiferentism religios. La biserică se duc din Paști în Crăciun, se spovedesc și se cuminecă înainte de cununie și poate încă odată, pe patul de moarte. Vina că intelectualii s'au depărtat de biserică, e și a lor, dar mai mare e a noastră, a clericilor. Preoțimea noastră puțin se interesează de clasa cultă. În biserică romano-catolică nu e singur Prohászka acela, care conferențiază, predică, ține exerciții pentru intelectuali. În toate orașele mai de seamă se află preoți luminați, cari înțeleg importanța atragerii intelectualilor, a apropiării lor de biserică prin predici și conferențe. În biserică noastră poate n'avem genii ca Prohászka, dar avem destui clerici luminați, oratori distinși. Acestia să lase pe umerele noastre, ale celor mici, sar-

¹⁾ Să sperăm că acest rău se va delătura cât mai curând. NR..

cina mai ușoară de a lumina poporul dela sate, iar dâșzii să înceapă misiunea mai grea, conferențele pentru intelectualii dela orașe.

*

Ceva despre catehizare. Dacă nu mă înșeală memoria, eră anul Domnului 1907, când „Lupta“ din Budapesta a adus o notiță iscălită de Nanu. Notița vorbiă de anomalia dela unele gimnazii romano-catolice de pe teritorul arhidiecezei noastre de Alba-Iulia, unde catehizarea elevilor greco-catolici români se face din partea preoților maghiari, firește în ungurește. Până la începutul războiului, prin care trecem, am avut și un alt năcaz cu privire la catehizare: într'unele gimnazii cateheții noștri au fost siliți să propună religiunea în limba maghiară și zădarnice au rămas toate sforțările prelaților noștri dela 1906 încoace, toate reprezentațiile, memoriile adresate ministrului de culte au rămas fără rezultat.

Cu începutul războiului, în anul școlar curent, anomalia aceasta din urmă a dispărut. S'a dat voie să se facă catehizarea în limba maternă a elevilor. In felul acesta s'a deslegat la multe gimnazii din dieceza Gherlei problema grea a catehizării, unde, până când eră opreliștea menționată, cateheții erau nevoiți ori să catehizeze ungurește ori să moară de foame.

Problema catehizării la unele gimnazii romano-catolice din Ardeal e mult mai ușoară. Trebuia să se creeze de mult încă, posturi de cateheți ori barem de capelani—cateheți în așa orașe, și problema eră rezolvată de mult. Nu s'a făcut? E o greșeală capitală, e o primejduire a românismului ori a catolicismului. Elevul, care învață religia în limba străină, ori se va înstrăina de ritul nostru românesc, ori de religia catolică, pe care nu o poate învăța în limba maicei sale. Pentru aceasta avem atâți intelectuali, cari își schimbă ritul, se fac romano-catolici. Și iarăș, pentru aceasta mulți intelectuali greco-catolici s'au înstrăinat de legea lor; legea nu și-au schimbat-o, cine știe pentru ce considerații, dar cu sufletul stau foarte departe de religia, care au învățat-o dela oameni străini în limbă străină. Legea noastră e catolică, dar și românească, deci cu tot dreptul s'ar putea cere, ca în scaunul lui Teofil și al lui Atanasiu Anghel și într'alte locuri să fie propusă de preoți români.

Dr. ALEXANDRU CZIPLE.

Insemnări.

Note la vorbirea primatului din Strigon. În 18 Martie stil nou și-a ținut societatea catolică maghiară „Szent-István-Társulat“ a 61-a adunare generală ordinară. Am fost dedați să privim mai mult în treacăt hotărârile, cari se perândau an de an în cercurile catolice maghiare grupate în jurul acestor adunări, cari nesmintit își aveau importanța lor pe terenul propriu de activitate. În anul acesta însă pe urma vorbirii de deschidere a primatului maghiar, în cadrele căreia au intrat fără voia lor și interesele noastre, rezerva obișnuită nu mai poate avea loc. Ne ocupăm la altă parte a revistei de ideile principiare ale mitropolitului de Strigon, aici stăruim numai asupra unor mărunțișuri destul de esențiale în fond, amintite de Eminentă Sa. Notăm dela început, că nu este tocmai limpede, că ne-ar fi sunat și nouă vorbele dela Pesta ori doar numai Rutenilor gr.-cat., cari au fost ocazia proximă a rostirii lor. Șirele acestea își au însă rostul lor, chiar și când oratorul nu ne-ar fi vizat și pe noi.

Este corect, că primatele își face atenți credincioșii și preoții la perfecta egalitate de drept, ce există și ar trebui să existe de fapt între clerul latino- și greco-catolic. Unii dintre dlor au meritat pe deplin chemarea aceasta la ordine, știm cu toții. Își va aduce dl primat aminte de cazurile dureroase obvenite în seminarele din Oradea-Mare și Budapesta. Dragostea împrumutată ce o recomandă, noi sigur, că nu o putem disprețui, o voesc doar toate principiile creștinismului. Este însă o colosală deosebire între vederile noastre și vederile dlor în aplicarea principiilor de caritate reciprocă. Noi nu putem admite o astfel de explicare a contactului cu latinii maghiari, în urma căreia noi să ne simțim de pildă aserviți principiilor dlor de naționalism unguresc. Biserica noastră își are caracterul său propriu, cum și-l are și cea maghiară, neîncetând niciuna nici ceealaltă de a fi totuș catolică. Iată ce ne scrie în chestia aceasta un marcant personaj al bisericii noastre: „Primatele pune în față biserica catolică cu biserica națională. Dar în urmă el însuș face naționalism maghiar. Aceste două idei — biserică și naționalism — biserica noastră le-a armonizat perfect până acum. A fost catolică și a fost național românească. Așa sunt bisericile catolice la toate popoarele. Primatele însă vrea să facă din toți catolicii din țară numai

unguri. El aservește biserica catolică a țării scopului politic al statului... Noi nu facem biserică națională ca cea moscovită, dar în sânul bisericii catolice noi vrem să ne conservăm caracterul. Acesta ni-l garantează dreptul natural, divin și canonic pozitiv. Acesta ni-l cere scopul bis. noastre: unirea! — Fără a ne păstră armonia aceasta fericită între catolicitate și românită — armonie de vieață dătătoare —, armonie, ce ne deosebește de biserica cat. latină din țară, care este catolică și maghiară, pe când noi catolici și români, biserica noastră nu ar mai avea rost de a fi (am putea doar fi latini! Nota noastră.) și nici posibilitate.

De aceea oricât ne recomandă în dragostea credincioșilor săi, trebuie să-l rugăm să ne cruțe, căci dragostea așa înțeleasă ne-ar sufocă; fiindcă nu e adevărat, că *numai* exteriorul, haina, ritul ne-ar despărți pe noi. Ne deosebim esențial, principal, în cele interne în *caracter* și în *scop*, rămânându-ne una credința.

De aceea trebuie să protestăm contra declarațiilor și invitațiilor, ce le dă privitor la noi și episcopii noștri. Nu are jurisdicție asupra noastră, dupăcum se vede, că nu are nici *înțelegere* în ce privește biserica noastră. Și dacă dintr'o curtoazie rău înțeleasă de catolicii maghiari și dintr'o oportunitate rău apreciată de ei, episcopii noștri participă la unele consfătuiri și conferențieri prezidate de dl primate, să nu se facă deducțiuni de drept din situații trecătoare și neorganice, mai mult de ordin public decât de drept public. Canoanele nu cunosc și nu recunosc atari organizații..."

Dl primate își va face datoria controlând mersul trebilor în biserica dsale, mitropolitul nostru într'a noastră. Dl primate va aduce la ordine cum crede și cum poate pe episcopii supuși dsale, mitropolitul nostru însă singur este chemat să observe activitatea alor noștri. În afară de papa din Roma noi nu recunoaștem niciun alt superior bisericesc.

Ce privește apoi relațiile, cari sunt între preoții și credincioșii noștri, noi putem fi mândri de ele și ar putea fi mândri și preoții latini, dacă ar fi atât de armonice, atât de strânse, atât de vii ca ale noastre. Greșeli avem și noi, cum au și ei, aceste însă se vor îndrepta, mai ales după avântul admirabil de consolidare internă, ce s'a început la noi în anii din urmă, avânt recunoscut de cei cari n'au interes să-l recunoască și de celce este în drept să privească stările noastre.

Un lucru însă dorim să știe Eminența Sa, că noi am fost totdeauna catolici (să se citească numai ultimele două scrisori papale relativ la biserica noastră), dar noi totdeauna am fost și Români buni, între hotarele constituției acestei țări, cari au știut și vor ști totdeauna să păstreze cu fală acest scump nume, sigilat cu pecete de foc în sufletele lor. Mai voim apoi să se știe, că noi nu voim să negăm curățenia intențiilor primatului, apreciem și tonul în care au fost manifestate gândurile sale, dorim însă o precizie exactă în concepțiile de drept, cari ne privesc pe noi.

Redacția.

*

Catehetic. P. S. S. Păr. Dr. Vasile Hossu, episcopul Gherlei, în o epistolă pastorală datată în 8 Dec. 1914 Nr. 8951 publică planul de învățământ special și îndreptarul metodic pentru propunerea studiului religiunii în școlile confesionale gr.-cat. populare, elementare și de repetiție, precum și în școlile civile și în cursurile pentru ucenicii de măiestri de pe teritoriul acelei dieceze.

În circularul, cu care se comunică întregului cler diecezan planul de învățământ, se arată pe scurt, dar convingător, importanța instrucțiunii catehetice, fără de care „o parohie — cetim în amintita epistolă —, care e în stare de deplâns, nu se poate reformă... Bătrânii, sermanii! n'au avut parte de învățatură creștinească și astfel la repararea acestei clădiri sparte și ruinate trebuie început dela repararea temeliiilor. Pruncii, iată nădejdea cea mare a viitorului.” Apoi se zice cu tărie tuturor, păstorilor sufletești: „...pruncii! învățați-i bine și cu râvnă catehismul și învățatura creștinească... Nădejdea secerișului este în sămânță”. Tot acolo se arată temeiul, pe care stă datorința esențială a chemării preoțești de a catehiza, anume legea naturală și cea pozitivă atât divină, cât și umană. De importanță e obligamentul, care acum mai întâiu se impune clar preoților de a catehiza și în comunele, în cari nu funcționează nici o școală, cum și decretarea pedepselor (4 la număr), cari se vor aplica față de toți preoții și protopopii neglijenți. Vrednică de relevat e și dispoziția Ilustrității Sale, de a se propune studiul religiunii în școlile nedivizate în 3 și nu în 2 ore la săptămână.

Părintele Episcop dorește, ca planul de învățământ pentru propunerea religiunii să se facă obiect de discuție în confe-

rențele preoțești tractuale. Discuțiile, cari se vor încinge în jurul acestui plan, vor avea darul, să deștepte și să potențeze interesul preoțimii pentru marea chestiune a instrucțiunii catehetice. Preoțimea în urma studiului serios și pe baza experiențelor va putea să prezinte Ordinariatului propuneri concrete și binemotivate în scopul modificării planului, cum și pentru tipărirea manualelor de școală.

Planul special de învățământ, care e făcut atât pentru școlile divizate, cât și pentru cele divizate numai în parte și cele nedivizate, se abate dela planul general aprobat de conferința episcopescă din 7 Septemvrie 1909 Nr. 6693. Credem, că s'ar fi satisfăcut multor dorințe, dacă și planul special ar fi fost unitar pentru întreaga provincie metropolitană. Credem însă și aceea, că planul dela Gherla va fi simburile unui plan nou de învățământ, atât general cât și special, pentru întreagă biserică noastră gr.-cat. română, în care tot mai viu și mai puternic se manifestă voința de a se întări prin utilizarea mijloacelor spirituale, ce-i pot stă la îndemână între altele și prin o îngrijire mai aleasă a instrucțiunii religioso-morale a pruncilor, fiindcă „reparationem morum, si quaeratur fieri, incipendam esse a parvulis“, cum zicea cu dreptate renumitul profesor universitar Ioan Gerson († 1429).

Dorim, ca planul special de învățământ pentru religione dela Gherla să fie executat cât mai solid și mai artistic de muncitori pricepuți, harnici și constiențioși și pe lângă o controlă pururea trează.

Senior.

*

Restabilirea patriarhatului rusesc. A fost o veche dorință a ortodoxilor din Rusia această corectură în politica lui Petru cel Mare, care astăzi pare a se și împlini. Veacuri de-arândul s'a desbătut cu foc chestia aceasta în foarte multe sinoade din Rusia, dar a avut totdeauna un tragic rezultat: întărirea cezaropapismului țarilor și umilirea tot mai adâncă a vechilor aspirații clericale din împărăția moscovită. Dejà din veacul al X-lea mitropolia Kiewului a fost conziderată de centrul creștinismului ortodox dela miazănoapte. În 1299 strămutată fiind mitropolia la Vladimir și de aici în 1328 la Moscva, devine aceasta cea mai strălucită reprezentantă a bisericii rusești. Până la 1589 mitropolitul primat eră supus ierarhic al patriarhului bizantin. Dela data aceasta Rusia, cu

învoirea patriarhilor orientali, își arogă independență patriarhală, rupând legăturile de ascultare cu Constantinopolul. Au urmat apoi neînțelegeri, afurisiri reciproce uneori, separare totală și în ierarhie și în dragoste, până când Bizanțul a sfârșit prin a renunța în faptă la supremația unui titlu ecumenic, lărgit cu fantazia fecundă orientală, amăsurat înțelesului etimologic al cuvântului.

Patriarhatul rusec a ajuns însă la înflorire politică națională numai cu suirea lui Filaret din familia Romanovilor (1619) pe tronul din Moscva. Din ceasul acesta a început a se validă puterea necunoscută până atunci între neuniți a unui cap ierarhic, care știe să gândească și știe să-și impună voința. Nikon patriarhul cel mai energic al Rușilor (1652) ținea atârânătoare de cârja sa credința poporului și sceptrul împăraților. După 14 ani de o astfel de stăpânire, depus de nemulțumirea bisericii sale, mai mult decât de hotărârile ecumenice dela Constantinopol, se retrage lăsând locul unor urmași, asupra cărora istoria abia voește să-și fixeze privirile.

Petru cel Mare nu mai umple scaunul patriarhal (1700), nevoind să mai deie anză sforțării bisericanilor după mărire politică și face din întreaga biserică rusească un rob legat în cătușele de fier ale voinței țarului. Rușii 21 de ani n'au nici un cap suprem bisericesc, până când, înființat sfântul sinod (1721), se dă acestuia puterea patriarhilor de mai înainte. P. A. Palmieri O. S. A. în cartea sa clasică „La Chiesa Russa“ arată cu o imparțialitate admirată de toți învățații orientali, stărea de dureroasă coborîre a autorității acestui sinod și despotismul procuratorului suprem din el, ca reprezentant al țarului.

Dese erau plângerile ortodoxilor pentru încetarea scaunului patriarhal, dese și deplin motivate din punctul lor de vedere. Azi pare că împotriva tuturor prognosticărilor de mai înainte, țarul s'a decis să le satisfacă dorința. Vom vedea, dacă se vor împlini promisiunile făcute în vreme de războiu și dacă nu se vor îfundă planurile, când erau să pășească în lume. Fapt este, că biserica rusească poate să privească cu o oarecare satisfacție la succesul acesta al luptelor sale, care o aduce cu un pas mai aproape de Roma.

Dr. Ioan Coltor.

CRONICĂ.

„Cătră iubiții copii ai imperiului“ se îndreaptă bătrânul nostru monarh, Maiestatea Sa Francisc Iosif, cu cuvinte pline de cel mai curat și mai puternic sentiment religios, cerându-le, „de pe pragul mormântului“, să se roage. Având și acum, ca în tot decursul lungei și mult încercatei sale domnii, singur numai dorința de-a fericii împărăția, M. Sa crede că rugăciunea sufletelor curate ale copiilor pot să contribuie foarte mult la atingerea acestui scop.

Intregă scrisoarea monarhului: cătră copii, „podoaba popoarelor mele și binecuvântarea viitorului acestora“ — cum îi numește —, este o împărătească recunoaștere și predicare a providenței dumnezeiești, „în mâna căreia se află soarta tuturor popoarelor“. Cu deosebire se ridică însă acest moment în partea ei de cătră sfârșit, unde are aceste: „Dumnezeu le conduce pe toate, așa cum el vrea. Noi oamenii nu putem face nimica afară de el și fără de el. Și fiindcă voi, iubiți copii, stați mai aproape de Dumnezeu, vă roagă împăratul și regele vostru, să va rugați Lui să ne binecuvinte și să împărtășească cauza noastră de grația sa. Dumnezeu ascultă pe cei nevinovați, pentrucă îi iubește, văzând în ei chipul său. De aceea să nu încetați, ci să vă rugați mereu, cu mâinile încleștate, voi cei mici și cei mai mici. Pentrucă știu că dacă copiii imperiului se roagă pentru patria lor, steaua noastră stă bine...“

Monarhul se îndreaptă cătră copii. Sub ei înțelege însă pe toți cei cu inima curată, a căror rugăciune nu poate fi neascultată. Glasul lui este o nouă poruncă de mobilizare, ... de astădată a sufletelor. Să-i urmăm și acum cu toată credința. (r.)

*

Dispoziția întregitoare a ministrului de culte privitor la limba de catehizare. Încrестând anul trecut ordinațiunea ministerială nr. 1797—1914, în care se permitea catehizarea în limba maternă în școlile populare de orice categorie, dela școlile primare până la institutele pedagogice, spuneam că ea este de cea mai mare importanță. Pe urma unor neînțelegeri ivite în jurul școlilor populare de repetiție despre cari nu se făcea pomenire expresă în ordinațiunea din anul trecut, ministrul de culte a dat în 25 Februarie c. sub nr. 730 o nouă ordinațiune, în care declară, că dispozițiile cu-

prinse în ordinațiunea anului trecut sunt de a se înțelege și despre școlile de repetiție, atât cele generale cât cele cu caracter economic. Noua ordinațiune nu cuprinde deci nimic nou, ci e numai o simplă dispoziție întregitoare a celei din anul trecut. Este deci absolut de neînțeles cum pot veni o seamă de organe românești, să vadă într'insa o nouă „concesiune (!) națională“, precum de altă parte nu se pot pricepe nici agitațiile ce s'au pornit pe tema aceasta în contra ministrului, din partea unor cercuri, a căror orbie sufletească pare a fi incurabilă.

Noi nici n'am fi venit cu încreștarea acestei dispoziții lămuritoare, dacă nu ni-s'ar fi părut că e bine să fixăm pentru toate timpurile motivarea, de foarte mare importanță *principiară*, pe care o dă ministrul Iankovich și care a lipsit în ordinațiunea din anul trecut. Căci iată cum motivează el admisibilitatea limbii materne ca limbă de catehizare: „Religia, care este în legătură cu ceremoniile liturgice, ocupă anume un loc special (különleges) între celelalte studii și asta stă mai ales în aceea, că stabilirea materiei acestui studiu și împărțirea ei pentru singuraticile clase *se ține de sfera de drept a superiorității bisericești*“. Motivarea aceasta cuprinde o deplină recunoaștere din partea statului a drepturilor ce le are biserica în toate lucrurile sale interne, între cari ocupă un loc așa de însemnat chiar instrucția catehetică. Și asta, mai ales din punctul de vedere al bisericilor noastre românești, este un lucru de uriașă însemnătate.

De aici încolo, în sprijinul drepturilor dumnezeiești ale bisericilor noastre, vom avea și acest nou argument extern. (ar.)

*

† **Cardinalul Antoniu Agliardi.** În 19 Martie s'a stins în Roma, după o scurtă boală de abia o săptămână, la vârstă de aproape 83 de ani, încă unul dintre cei mai văzuți purpurați ai bisericii romane.

Născut la 4 Septembrie 1832 în Cologno eparhiei de Bergamo (Italia), Agliardi studiază teologia la Roma, unde se distinge foarte curând. Preoțit din 1855 urcă destul de repede scara slujbelor ierarhice, în cari dovedindu-se pretutindenea de bun diplomat, Papa Leo al XIII-lea îl trimite în 1887 de nunțiu la München, de unde în 1893 trece în aceeaș calitate la Viena. Activitatea lui de aici concade cu anii marilor frământări dela noi din jurul luptelor politico-bisericești, pe cari a încercat să

le îndrume în alvia lor potrivită cu marile interese ale bisericii, fără să le poată totuși asigura rezultatul dorit. Cardinal din 1896, în același an e numit arhiepiscop la Ferrara iar din 1899 trece la episcopatul suburbicar de Albano, lucrând aproape în toate congregațiile romane.

Deși un mare aderent alui Leo al XIII-lea, a cărui idei sociale cuprinse în enciclica „Rerum novarum“ le-a lățit cu cel mai frumos rezultat în Austria catolică, Agliardi a fost un contrar politic alui Rampolla, contribuind afirmative foarte mult la aceea, că în 1903 R. nu a ajuns în scaunul lui Petru. În anii săi mai tineri, A. a fost mai multă vreme asesor (minutante) la congregația „de Propaganda Fide pentru afacerile ritului oriental“ și ca atare un foarte bun cunoscător al stărilor bisericii noastre, la care a ținut mult. (ar.)

*

O nouă preparandie română de fete se va deschide anul acesta în Gherla P. S. Sale vlădicului Hossu. Știrea aceasta a pătruns după „Unirea“ din Blaj în toate foile noastre, cari toate relevă la fel, și anume cu multă bucurie, însemnătatea noului institut pentru cultura românească, ce tot mai mult începe a se lăți din orașul armenesc de pe malul Someșului, în care vieța românească pulsează tot mai cu putere.

Increștăm și noi cu plăcere știrea, în adevărătatea căreia n'avem nici un motiv să ne indoim, dorind din toată inima ca preparandia de fete din Lugoș, — care deja în primul an de existență s'a dovedit că un ajunge pentru atâtea fete române, câte vreau și pot să-și câștige o cultură mai înaltă —, să-și aibă cât mai curând o soră mai tinără și mai puternică. (r.)

*

Cum înțelege un episcop a fi la înălțimea chemării sale. E vorba de un fapt cunoscut din partea tuturor, de un nume, purtat pe aripile ziaristice în lumea întreagă, și care va străluci pururea pe paginile ce se vor scrie în legătură cu acest războiu a toată lumea, acela al episcopului din Linzul Austriei, *Dr. Rudolf Hittmair*. Ca un adevărat erou al chemării sale de preot al legii nouă, legea iubirii, a crezut că are sfântă datorință de-a împărtăși în mângăierile religiunii pe toți cari au lipsă de ea. Fără de a cunoaște margini, fără de-a vrea să știe de primejdii, tinărul episcop, ca un adevărat

samaritan îndurător umblă deci neconținut dela un spital la altul, intrând și acolo unde i-s'a spus, că intrarea este împreună cu primejdia vieții: în spitalul bolnavilor de tifus cu pete. Boala grozavă s'a legat aici și de el și în câteva zile sufletul acestui vlădică erou, și-a luat sborul spre înălțime. El, care la vorbele medicilor, cari cercau să-l oprească de-a intra la bolnavii epidemici, zicea: „Es sind auch meine Brüder, ich muss auch zu Ihnen“ —, s'a dus într'adevăr la ei, la eroii vieții și fără număr ai acestui războiu.

Pilda lui măreață, gestul suprem al păstorului bun, care sufletul și-l pune pentru oile sale, va fi un veșnic și grăitor simbol al împlinirii datorințelor preoțești, chiar și cu prețul vieții. (ar.)

*

Câteva date statistice. Intr'un articol din nr. 19—20 1914 al acestei reviste se amintea în treacăt, că Budapesta este un oraș cât se poate de neprielnic pentru viața religioasă a tinerimii noastre universitare — mai cu seamă în lipsa unei parohii gr.-cat. române —, și asta din motivul că este „un oraș jidovit și imoral“. Deși aceste cuvinte aproape banale — fiindcă toată lumea știe că numele de *Iudapesta* nu mai e un simplu nume de batjocură —, nu sunt contestate de nime, totuși vor fi destui, cari nu-și dau în deplină măsură seamă de adevăratul rol pe care îl are în Budapesta elementul jidovesc.

De aceea lăsăm să urmeze statistica ce ne înfățișează numărul și confesiunea elevilor dela școlile medii ale capitalei. Ea va putea lămuri pe oricine și cât se poate mai temeinic.

S'au înscris anul acesta la gimnaziile de băieți: rom.-catolici 4445 (46%) gr.-cat. 89, luterani 675, calvini 870, *jidani* 3419 (40%), baptiști 4, gr.-orientali 60. În gimnaziile de fete numărul elevelor rom.-catolice este 431 (36%), iar *ale celor de legea lui Moisi* 587 (50%). La reale s'au înscris rom.-catolici 1281 (38%), gr.-catolici 11, luterani 190, calvini 159, *mosaici* 1671 (49%), baptiști 7, gr.-orientali 20.

Cifrele aceste grăiesc dela sine. Mai amintim numai, pentru a se putea face o judecată limpede, că după statistica oficioasă la 1906 numărul izrailiților din Budapesta a fost numai 186,047 față de numărul aproape întreg de 475,836 al catolicilor. Și proporția a rămas desigur aproape neschimbată și de atunci încoace. (ar.)

*

Moartea unui istoric maghiar. Zilele acestea a murit la o vârstă înaintată canonicul romano-catolic orădan *Vincentiu Bunyitay*. Reposatul a fost un harnic muncitor pe terenul istoriografiei bisericești maghiare. Lucrările sale pregătite migălos și conștientios aduceau totdeauna ceva nou, cu deosebire ceva nou ca informație, pentru că îndrăzneala concepțiilor noi și originale n'a prea avut-o blândul canonic. Scrierile sale principale sunt: *Istoria diecezei latine a Orăzii mari* în 3 vol. și *Cele mai vechi statute ale capîtlului orădan*. Cea dintâiu cuprinde, cum arată și titlul, istoria vechei dieceze orădane și e cea mai bună monografie de acest fel, în literatura istorică maghiară. Vasta lucrare are și pentru noi o anumită însemnătate întru cât autorul se ocupă în ea și de soartea Românilor așezați pe întinsele domenii ale episcopiei latine din Orade.

De altfel Bunyitay a dovedit totdeauna mult interes pentru neamul nostru din părțile bihorene. Discursul de recepțiune ținut la 1892 în Academia din Budapesta, al cărei membru era, se ocupă de Românii bihoreni și unirea lor religioasă (Biharvármegye oláhjai és a vallásunio). Deși are ici-colo anumite tendințe, comune aproape tuturor istoricilor unguri, și deși este scris în spiritul ideilor, de cari e călăuzit publicul unguresc în toate manifestările sale față de naționalități, discursul de recepție al lui Bunyitay e până în ziua de azi aproape singurul nostru izvor de informație privitor la trecutul Românilor din comitatul Bihorului. (zp.)

*

Sf. Scriptură pentru popor. Știm, că noul papă este cu trup cu suflet pentru răspândirea în cercuri cât mai largi ale poporului a cărților sf. Scripturi. Prin asta crede el, că se poate contrabalansa respective preveni răul ce se face prin lățirea tot mai mare a edițiilor protestante (mai ales britanice) între catolici. E numai firesc deci, dacă biserica, pe urma îndemnurilor papei, se îngrijește, într'un mod deosebit, de realizarea gândului atât de creștinesc, mai cu seamă în locurile unde într'adevăr e primejdia mare, ca bunăoară în Germania. Biserica germană a avut și până acum mai multe ediții tasabile, destul de potrivite și pentru straturile largi ale populației rurale, dar cu toate acestea, dupăcum se vestește, în editura Mosell din Trier va apare încurând o noua ediție lucrată de biblicistul Ecker (mort de atunci) anume pentru popor. Intreg Noul Testament se va vinde afirmative cu 50 de „pfennigi“, iar evangheliile singurate cu câte 15 „pfennigi“.

La noi primejdia edițiilor britanice nu va fi desigur atât de mare ca la poporul german, cu un așa de mic procent de analfabeți, dar cu toate acestea nu va putea fi nime, care să o bagateliseze. De aceea numai bucură ne putem dacă pe lângă noua ediție de Blaj a întregii sf. Scripturi, de care s'a vorbit în repetite rânduri pe aceste pagini, se mai lucră, după cum am înțeles, și la o ediție anume pentru popor, care să cuprindă singur numai Noul Testament. (ar.)

*

Papa și internații războiului. Intre acțiunile luate în program de Vatican pentru a mai potoli grozăviile războiului, cea mai reușită putem zice că a fost cea referitoare la schimbul prizonierilor neapți pentru a mai purta arma. Din toate părțile fiind ea primită cu acelaș sentiment de grațitudine față de Papa, care a mijlocit schimbul de idei referitor la acest lucru, rămâne acum singur numai partea ei administrativă, asupra căreia încă s'au luat deja în parte dispoziții pozitive.

Indemnat de acest succes incontestabil al diplomației papale, Benedict al XV-lea a venit acum cu o nouă propunere care privește pe persoanele civile, internate în statele dușmane încă dela începutul războiului. Proiectul papei prevede un schimb internațional al acestor internați, luându-se firește numai aceia în seamă, cari au trecut peste marginile vrâstei obligate la gloate. Anglia s'a învoit să elibereze pe internații trecuți de 55 de ani, iar Germania cere să fie eliberați și cei de 54 ani. E interesant că Germania la început a fost condiționat primirea proiectului referitor la schimbul de prizonieri dela primirea propunerii sale referitoare la cei internați, dela ce însă a abstat la intervenția curiei papale. De aceea sunt cât mai întemeiate nădejtile, că tot prin mijlocirea Vaticanului se va ajunge în curând la înțeles și în privința schimbului celor internați. Cel puțin așa se poate citi din șirele adresate de Sir Howard către Card. secretar de stat Gasparri, publicate în nr. din 16 Martie în „L'Osservatore Romano“. (ar.)

Cărți și reviste.

Ca un curat prinos de înțelegere și admirare a jertfelor pe cari fiii neamului nostru le aduc pe altarul iubirii de țară, pâr. *Al. Ciura* a cules într'un drăgălaș mănunchiu 12 din schi-

tele sale scrise din prilejul acestui războiu, și le trimite în lume sub titlul: *In războiu*.

Schițele aceste ale apreciatului nostru scriitor, cari vin ca un foarte potrivit cadou de sărbători, mai ales în aceste vremuri, când nu orice se citește, se disting prin o înflăcărată iubire de neam, restrântă prin inima sa de preot al legii lui Hristos. Citindu-le, cu aceea ușurință cu care se citește fiecare șir alui Ciura, sufletul ți-se pătrunde întreg de fiorii dragostei față de neamul tău, ai cărui fii sunt capabili de atari fapte eroice, cari pot servi ca un veșnic titlu de glorie oricărui neam de pe lume. Mândria ce ne umple sufletul pe urma acestor momente din *vieța* neamului, fixate cu o intuiție adevărat artistică, crește și mai mult, înțelegând că eroismul bravilor »luoni Cioflică« este numai o firească urmare a sentimentului adânc religios, care se manifestă cu rară bogăție în toate împrejurările vieții lor din tranșee. Un crâmpeiu din sufletul românesc sunt schițele păr. Ciura, dar unul din cele mai frumoase, pe care ar trebui să n'avem destule cuvinte pentru a-l releva și afișa cu orice ocazie.

Cartea e tipărită cu multă grijă, o laudă meritată ce se cuvine tiparului seminarului blăjan. Se vinde cu prețul de 1 cor. și se poate avea dela toate librăriile. (ar.)

*

Dela Iași ne-a sosit din nou o surprindere plăcută. Este o frumușică broșură de 69 pag. »*O floare din raiu sau Gema Galgani*«, istoria minunată a unei tinere sfinte italiene.

Gema Galgani s'a născut la 12 Martie 1878 în Camigliano-lângă Lucca în Italia. Aleasă de Dumnezeu din pruncie, a fost dăruită cu cele mai elevate daruri ale Spiritului sfânt. Este una dintre puținele sfinte, cari au avut imprimate în trupul lor în mod viu ranele Dlui Hristos. Extazurile, profețiile, minunile, aparițiunile supranaturale se întâlnesc zi de zi și aproape oră de oră în scurta ei viață de 25 ani (a murit la 11 Aprilie 1903). După moarte o mulțime nespūsă de grații extraordinare și de minuni i-au dovedit sfințenia vieții și au obligat curia romană să-i înceapă procesul de beatificare. Cultul ei — privat încă —, s'a lăsat cu o iuteală uimitoare în lumea întreagă și biografia tradusă în o mulțime de limbi, i-s'a desfăcut în sute de mii de exemplare. Gema Galgani, alături de Terezia din Lisieux, de Elisabeta din Dijon și de Maria Deluil-Martigni, este una dintre cele mai splendide dovezi al caracterului sfințeniei, ce însuflește biserica catolică.

Părintele *Bon. Morariu* M. C. a făcut bine dându-ne și pe românește viața prescurtată a scumpei noastre Gema. O cunoșteam și noi de mult și am avut-o de prietină în vreme de multe dureri, dorind totdeauna să-i facem cunoscută fizionomia îngerească și înaintea credincioșilor noștri; dar, cum se vede, am fost preveniți de alții mai harnici. Am fi foarte veseli, dacă în numerii cari vor urma din începuta bibliotecă religioasă dela

Iași, ne vom întâlni cu tot mai multe mărgăritare de felul biografiei Gemei Galgani. (ic.)

*

Cât se poate mai potrivit cu aceste timpuri, în cari după spusa, puțin exagerată, a unui scriitor »nime nu citește decât două lecturi: cărțile de rugăciuni și știrile prăpădului«, prof. seminarial dela Gherla pâr. *Dr. Victor Bojor* a scos o nouă carte de rugăciuni intitulată: »*Nădejdea noastră*«.

Intocmită anume »pentru folosul și mângăierea celor su-părași, năcăjiți, bolnavi, răniți etc.«, cărticica pâr. Bojor, dupăcum arată și prețul ei minimal (20 fileri), este cu adevărat un product al războiului. După o introducere, în care profesorul de dogme dela Gherla lămurește rostul suferințelor după concepția creștină și insistă asupra rugăciunii, care singură e în stare să ne ajute pentru a nu ne sminti în năcazuri, se dau rugăciunile obișnuite de dimineața și de seara și cele mai însemnate »cântări dela sf. liturghie«. Urmează apoi rugăciuni potrivite pentru mărturisire, o bună »oglină a sufletului« (cercarea conștiinței) și mai multe rugăciuni pentru sf. cuminecare, luate cea mai mare parte din »Catehismul catolic« dela Blaj. O întregă serie de alte rugăciuni, cătră D. N. Isus Hristos, cătră Născătoarea de Dumnezeu și rugăciunile de ocazie inspirate de nevoile războiului, între cari și rugăciunea frumoasă a papei Benedict al XV-lea, întregesc foarte avantajos cărticica pâr. Bojor, căreia îi dorim cât mai multe ediții.

Se poate avea dela toate librăriile dela noi, fiind depozitul general la tipografia »Aurora« (A. Todoran) din Gherla. (ar.)

*

După traducerea cărticelei »Bucură-te Marie« (de Fr. Xav. Wetzel) din anul trecut, d. *Ion Belu* ne dă anul acesta traducerea unei alte broșuri de cuprins similar: »*Patimile și moartea Domnului nostru Isus Hristos*«, scrisă de sf. *Alfonzo de Liguri*.

Izvorită dintr'o iubire eroică față de Dumnezeu Răscumpărătorul lumii, cum numai sfinții o au, lucrarea sf. Alfonso, a cărui nume face epocă în știința moralei creștine, este dela început până în sfârșit o frumoasă rugăciune făcută la poala crucii, sub impresiunea reamintirii patimilor și morții Domnului Hristos. Dela »întrarea lui Isus în Ierusalim« până la moartea lui de pe cruce nu este scăpat în această lucrare nici un singur moment, din care se pot scoate învățături potrivite pentru ridicarea omului păcătos la iubirea deplină alui Dumnezeu. Citind aceste reflexii minunate ale sf. Alfonso, involuntar ne fuge mintea la urmele neșterse ce lasă în sufletele credincioșilor de pe la misiunile sfinte: predicile în cari e vorbă de aceste lucruri, și ne gândim la binele foarte mare ce va putea să-l producă în sufletul credincioșilor noștri lățirea acestei cărticele de 74 pagini.

Privită și numai din acest punct de vedere, osteneala dlui Belu, care are o bună limbă românească, va fi bogat răsplătită,

iar dacă o privim prin prisma împrejurărilor rășboinice, în cari cărțile de cuprins religios se cer ca pânea cea bună, ea poate fi socotită ca o adevărată binefacere. Nu ne îndoim, că institutul grafic Anca din Gherla, în a cărui editură s'a tipărit această broșură, va ști să desfacă un număr cât se poate mai mare dintr'ânsa, un lucru ce nu se poate dori de ajuns. Se vinde cu 50 fileri. (ar.)

*

Revista »*Magyar Kultura*« publică în nrul său dela 20 Febr. sub titlul »*A ruthén kérdés*« (Chestiunea ruteană), un articol de cea mai mare actualitate scris de profesorul de teologie rutean Dr. Iuliu Hadzsega. După monstruosul proces de tradare de patrie din Sighetul Marmației, chestiunea ruteană preocupă tot mai intensiv opinia publică maghiară. Poporul rutean lipsit de o conducere conștientă națională, păstorit de o preoțime, care voiă să-l îndrume spre scopuri străine de sufletul și mentalitatea lui și lipsit cu desăvârșire de o cultură națională, decenii întregi n'a dat nici un semn de viață. Starea aceasta de apatie uimitoare eră socotită din partea anumitor cercuri ca un stadiu de tranziție, ca un somn adânc din care blăjînul popor alui Koriatovics se va trezi într'o bună dimineață transformat sufletește sub farmecul cuceritor al culturai maghiare. Oficialitatea interesată nu observă și nu voiă să observe, că în sufletul acestui popor mut clocotesc patimi adânci, cari vor isbucni odată cu o putere elementară. De aceea a fost atât de surprinzător semnul prin care a dovedit și el lumii, că trăiește. A dovedit-o într'un fel, pe care-l condamnă din toate puterile, dar a dovedit-o, și atunci a venit, ca de obicei, ceata dățătorilor de soluții. S'au propus o mulțime de mijloace, prin cari se crede că s'ar putea abate poporul rutean de pe calea prăpăstioasă a schismei și a nepatriotismului. S'a spus, că trebuiesc eliminate din viața lui bisericească toate elementele, cari îl leagă de schismă și mai ales trebuiesc modificate cărțile de slujbă bisericească și trebuie impusă cu sila observarea calendarului gregorian. Părintele Dr. Hadzsega protestează energic împotriva acestor »soluții« arătând, că consolidarea unirii în mijlocul poporului rutean și susținerea patriotismului lui se poate face numai prin cea mai intensivă activitate culturală națională, singură potrivită cu sufletul lui. Activitatea aceasta trebuie să pornească dela preoțimea ruteană, dela intelectualii laici ruteni și trebuie să fie sprijinită din toate puterile de o administrație cinstită, care prin cunoștința limbii rutene să poată țineă contactul cu poporul rutean. Articolul păr. Dr. Hadzsega poate fi considerat, în multe privințe, ca un bun răspuns *anticipat*, la curioasa vorbire a primatului Csernoch. (zp.)

Cărți intrate la redacție.

Alexandru Ciura, In Rășboiu. Schițe. Blaj 1915. Prețul 1 coroană.

Dr. Victor Bojor, Nădejdea noastră. Cărticică de rugăciuni. Gherla 1915. Prețul 20 fileri.

O floare din raiu sau Gema Galgani, fecioara din Luca. Iași 1915. Prețul 25 bani.

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

Hristos a înviat! zicem tuturor prietinelor și cititorilor acestei reviste, dorindu-le din inimă: Sărbători fericite!

Redacțional. Din cauza sfințelor sărbători ale învierii, am trebuit să unim nr. 7 din 10 Aprilie cu acest număr, pe care îl scoatem mai mare ca de obicei cu o întreagă coală de tipar, rămânând ca cealaltă coală să o adaugem la nr. 8 din 25 Aprilie.

I. Zăbran. După ce din șirele ce ne trimiteți spre publicare vedem că nu numai nu retractați nimic din cele scrise în nr. 20 al »Unirii« referitor la părțile ce pot servi la cuminecare — pe cari noi le-am socotit ca o regretabilă greșală de peană —, ci dimpotrivă insistați de nou asupra lor, susținând că »nu din toate părțile adunate (în potir) se pot cumineca« credinșii și după ce din cele ce ne scrieți se pare că mai sunt și alții de această credință, socotim că e necesar să dăm lămuririle ce urmează. Cuvintele de consacrare se rostesc la sfânta liturghie și trebuie să se rostescă nu numai asupra așanumitului »agneț« sau »agnețe«, ci asupra tuturor părțicelilor ce sunt pe disc, așa că nu începe nici cea mai mică discuție privitor la aceea, că după consacrare Dl Hristos ar fi de față numai în »agneț« sau și în toate celelalte părțicele. Iar dacă Dl Hristos după consacrare este de față, precum este, în toate părțicele de pe disc, e limpede, că cuminecarea credinșilor se poate face din toate părțicele : donate în potir spre acest scop. Adevărat că rubrica prescrie că credinșii să se cuminece din anumite părți ale »agnețului« (Ni și Ka), în practică însă se folosesc la cuminecare toate părțicele consacrate. Și practica aceasta are o mulțime de avantagii față de practica codificată în rubricatură, care va trebui să se schimbe potrivit cu noua practică universală și foarte rațională.

O. Viena. Aveți toată dreptatea. Articolul »non omnis moriar« din fruntea unui cotidian dela noi »încă ar trebui cernut prin sita noastră creștină«. Și totuș nu o facem. Nu ca și când așezarea lui Crist (sic!) alături de Aristotel, Arhimede, Brahma, Buddha și alții nu ne-ar ispiți să întrebăm pe domnia de acolo dacă mai cred în dumnezeirea lui Hristos, ori vād în El numai un om genial ca bunăoară în acela (Brahma), »din care s'a făurit simbolul unei religii nemuritoare« (?), -- și asta mai ales acum în preajma sărbătorilor învierii din morți a acestui Om (!) —. Nu așa-i motivul. Dar nu o facem, fiindcă la Paști, acelaș cotidian va avea cu siguranță frumoase articole de înviere și pe urmă ni-se poate răspunde, ca mai dăunăzi cu »darwinismul«, că azi foile nu pot intra în discuții inoportune, fiindcă trebuie să se concentreze cu totul în alte direcții« (?).

Dr. B. Buzău; Dr. M. Hălăucești și M. Bacău. Constatăm plătirea abonamentului pe 1915, făcută prin păr. Dr. Bălan.

P. Temesforgács. Dela Sf. V. am primit plata abonamentului pe 1914 în 28 Ianuarie a. c.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.